

Deel 2

Rik Devloo
Advocaat- vennoot cvba Vanden Bulcke-Vandelanotte-Devloo
Vrij wetenschappelijk medewerker K.U.L.C.K.

De aansprakelijkheid van de accountant en de belastingconsulent Nieuwe aspecten

In een vroeger werk dat wij publiceerden in 1995, heeft Meester DEVLOO met brio het doel bereikt dat hij zich had gesteld, namelijk een stevig gedocumenteerd en helder geschreven overzicht bieden van de beroepsaansprakelijkheid van de accountants.

De integratie van de belastingconsulenten in de schoot van het Instituut en de talrijke wetswijzigingen, men denke aan de maatregelen in het kader van de strijd tegen het witwassen, hebben deze auteur ertoe aangezet zijn vroegere werk grondig te actualiseren.

Het eerste deel dat gericht was op de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant en/of de belastingconsulent werd gepubliceerd in het voorgaande nummer van ons tijdschrift. Dit tweede en laatste deel van het nieuwe werk, heeft het over de (buiten)contractuele en deontologische aansprakelijkheid.

III. DE CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID

A. AARD VAN DE OVEREENKOMST

B. DE ALGEMENE REGELS VAN DE CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID

1. De "bonus pater familias" als zorgvuldigheidscriterium
2. Inspannings- of resultaatsverbintenis ?
  - a. Relevantie van het onderscheid
  - b. De verbintenissen van de accountant en/of belastingconsulent
3. Bijzondere toetsingscriteria voor de contractuele fout
  - a. De beroepsnormen
  - b. Beoordelingsfouten
  - c. Contractuele aansprakelijkheid en deontologische regels
4. Het begrip "marginale toetsing"
5. Kan een accountant en/of belastingconsulent zijn aansprakelijkheid contractueel vrij bedingen ?

6. Contractuele aansprakelijkheid en professionele vennootschappen
  - a. Stand van zaken
  - b. Kan, in de huidige stand van zaken, een accountant nu met of naast zijn vennootschap aangesproken worden ?
  - c. De wet van 22 april 1999 en de professionele vennootschap
  - d. Algemeen besluit
7. De contractuele aansprakelijkheid en het retentierecht
8. De verjaring van de contractuele aansprakelijkheid

IV. DE BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID

- A. INLEIDING
- B. ALGEMENE VERSCHILPUNTEN TUSSEN CONTRACTUELE EN BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID
  1. De fout
  2. Het oorzakelijk verband
  3. De schade
- C. WANNEER BEGAAT DE BEROEPSBEOEFENAAR EEN BUITENCONTRACTUELE FOUT?
  1. Algemene regels
  2. Concrete invulling
    - a. Overtreding van de algemene en bijzondere controlenormen ?
    - b. Beoordelingsfouten ?
    - c. Overtreding van deontologische normen?
    - d. Een louter contractuele wanprestatie?
- D. KAN DE ACCOUNTANT EN/OF BELASTINGCONSULENT ZIJN AANSPRAKELIJKHEID VRIJBEDINGEN?
- E. DE BUITENCONTRACTUELE VERJARING

V. DE DEONTOLOGISCHE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE ACCOUNTANT EN/OF BELASTINGCONSULENT

- A. INLEIDING
- B. DE ORGANISATIE VAN DE TUCHTPROCEDURE VOOR DE ACCOUNTANT
  1. Procedure
  2. Rechten van de accountant naar aanleiding van deze procedure
  3. De tuchtrechtelijke sancties
  4. De onafhankelijkheid van de tuchtvordering
  5. Bestaat er verjaring van de tuchtvordering ?
  6. De bevoegdheid van het Hof van Cassatie
- D. DE VOORNAAMSTE DEONTOLOGISCHE REGELS AAN DE HAND VAN DE RECENTE TUCHTRECHTSPRAAK
- E. KAN DE RAAD VAN HET IAB ZELF EEN MAATREGEL OPLEGGEN WAARBIJ AAN EEN ACCOUNTANT EEN VERBOD WORDT OPGELGD BEPAALDE OPDRACHT UIT TE VOEREN?
  1. Het intrekken van de hoedanigheid van accountant, omdat iemand niet langer voldoet aan de wettelijke voorwaarden
  2. Kan de Raad van het I.A.B. zelf het verbod opleggen om bepaalde opdrachten uit te voeren ?

V. DE AANSPRAKELIJKHEID EN DE MELDINGSPLICHT.

III. DE CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID

A. Aard van de overeenkomst

De relatie tussen de accountant en/of belastingconsulent en zijn cliënt is contractueel²²⁰. In vrijwel elk overzicht omtrent de aansprakelijkheid van de accountant²²¹ worden vele en lange beschouwingen gewijd aan de precieze aard van de overeenkomst die hen bindt. Nochtans lijken hieromtrent weinig fundamentele problemen te bestaan die voor de beroepsbeoefenaar concrete of reële gevolgen zouden hebben. Telkenmale wanneer de accountant en/of belastingconsulent er zich ten opzichte van zijn opdrachtgever toe verbindt om om het even welke materiële of intellectuele prestatie te verrichten, kan zijn contract beschouwd worden als een verhuur van diensten of aanneming. Dit is de overeenkomst waardoor iemand er zich toe verbindt, mits een vergoeding, voor iemand anders een bepaald werk uit te voeren²²². De opdrachten die door artikel 34 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen²²³ aan de accountant, en door artikel 38 van dezelfde wet aan de belastingconsulent, worden toevertrouwd, komen voornamelijk neer op taken van deskundige dienstverlening en vallen dus integraal onder de regels van de verhuur van diensten of aanneming.

Daartegenover is er van lastgeving sprake telkenmale wanneer de accountant en/of belastingconsulent de bevoegdheid krijgt om zijn cliënt in rechte te vertegenwoordigen en bijgevolg in diens naam rechthandelingen te stellen²²⁴. Zo dient ondermeer de opdracht, omschreven in art. 64, par. 2, 2de lid van de Vennootschappenwet, die aan de externe accountant de vertegenwoordiging van de individuele vennoten toevertrouwt, beschouwd te worden als een lastgeving²²⁵. Ook de vertegenwoordigingsbevoegdheid, die door art. 38 al.3 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen aan de belastingconsulent, zij het niet exclusief, werd toegekend, kan als lastgeving worden beschouwd, wanneer deze laatste de bevoegdheid heeft tot het stellen van rechtshandelingen.

Zeer vaak zal het echter zo zijn dat de accountant en/of belastingconsulent voor zijn cliënt een taak uitvoert die tezelfdertijd aspecten van huur van diensten én van lastgeving impliceert. Hier kan ondermeer gedacht worden aan de activiteiten van de accountant of de belastingconsulent in fiscale materies, waarbij bijvoorbeeld de aangifte van de cliënt wordt opgemaakt, doch de beroepsbeoefenaar tezelfdertijd overeenkomstig artikel 305 W.I.B. van zijn cliënt de volmacht krijgt om de aangifte in te dienen²²⁶. Het contract dient dan ontleed te worden als een gemengde overeenkomst met als bestanddelen, enerzijds aspecten van de contracten van aanneming van werk en anderzijds van lastgeving²²⁷. Het is omtrent de vraag welke rechtsregels dan van toepassing zijn op deze gemengde contracten dat in de rechtsleer meerdere theorieën worden verdedigd :

- De absorptie-theorie die ervan uitgaat dat in de gemengde overeenkomst altijd één van de contracttypes overheerst, en de regels van dat contract dan in zijn geheel de overeenkomst tussen partijen regeren.
- De cumulatie-theorie, die stelt dat de regels van al de contracten die in het gemengd contract vertegenwoordigd zijn, naast elkaar moeten worden toegepast.
- De sui generis-theorie, die het gemengd contract beschouwt als een onbenoemd contract dat in beginsel enkel onderworpen is aan de algemene regels van het verbintenis- en contractenrecht en waarop de bepalingen die gelden voor de benoemde contracten eventueel slechts bij analogie worden toegepast.

Waar er omtrent de vraag naar de precieze kwalificatie weinig eensgezindheid bestaat, dient te worden opgemerkt dat de relevantie van deze vraag in de praktijk in aanzienlijke mate gerelativeerd dient te worden. Vooreerst zal in de rechtspraak doorgaans, naargelang de aard van de betwisting, ieder aspect afzonderlijk beschouwd worden, wanneer dient geoordeeld te worden omtrent de vraag wat de rechtsgevolgen voor partijen zijn²²⁸. Wanneer de rechter bijvoorbeeld te maken krijgt met een gemengde overeenkomst naar

220] Enkel wanneer de externe accountant als gerechtelijke deskundige optreedt, lijkt er enige onduidelijkheid te zijn omtrent de rechtsgrond waarop de deskundige zijn opdracht baseert. Meestal wordt aangenomen dat, wanneer de deskundige door de rechter werd aangesteld er van een contractuele band geen sprake kan zijn. (zie o.m.: VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant", T. Acc., 1990, 4, 8; COLLE, Ph., "Eerste Commentaar bij het nieuwe artikel 2276ter B.W.", R.W., 1990-91, 115). Anderen daarentegen stellen dat, bij een gerechtelijke expertise, hij die de deskundige zal gevraagd hebben, beschouwd dient te worden als opdrachtgever, zodat ook hier de relatie van kontraktuele aard zou zijn. (zie o.m. CHRISTIAENS, A., De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, IDAC, 1987, 31).

221] Uiteraard zijn, sinds de wet van 22 april 1999 en de wettelijke regeling van het beroep van belastingconsulent, nog geen uitvoerige besprekingen van laatstgenoemde beroep verschenen. We behandelen hier in de eerste plaats de contractuele aansprakelijkheid van de accountant. Mutatis mutandis zijn de aangehaalde principes van toepassing op de belastingconsulent. Voor uitvoerige besprekingen van de aansprakelijkheid van de belastingconsulenten voor de wettelijke regeling van het beroep, zie: VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", T.Fisc.R., 1987, 158-186; JOSEPH, G., "De aansprakelijkheid van fiscale consulenten", R.W., 1987-88, 1241-1258.

222] Art. 1787 B.W.

223] Voordien artikel 78 van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat.

224] Art. 1984 B.W.

225] Bevatten o.m. ook aspecten van lastgeving: Art. 80, 100 Venn.W. (neerlegging jaarrekening ter griffie); Art. 146 bis 200 Venn.W. (vertegenwoordiging van de controlerende vennoten in een 'kleine' coöperatieve vennootschap); het indienen van een belastingsaangifte; het sluiten van een akkoord met de fiscus.

226] Zie hieromtrent zeer uitvoerig: BONTE, J., "De Accountant in fiscale materies", HOR, 1990, afl.15, 47-59.

227] Zie hieromtrent: VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", Fiskofoon, 1987, 168.

228] Dit lijkt het dichtst aan te sluiten bij wat bedoeld wordt in de cumulatietheorie.

aanleiding van de aangifte van een cliënt, dan zal doorgaans gewoon worden nagegaan omtrent welk aspect de cliënt eventueel de contractuele tekortkoming van de beroepsbeoefenaar inroept, om aldus na te gaan welke regels van toepassing kunnen worden verklaard.

Wanneer één contractueel aspect werkelijk overheerst, dan zal daarentegen soms aangenomen worden dat de bijzaak de hoofdzaak volgt en dat de eventuele aansprakelijkheidsproblemen opgelost zullen worden op basis van de regels van het hoofdcontract. Zo zal de accountant-lasthebber, die uiteraard tijdelijk de documenten van zijn cliënt dient te bewaren, bij een discussie omtrent die bewaring zich, volgens sommigen, niet dienen te verantwoorden op basis van de regels van bewaargeving, doch wel op basis van de regels van het hoofdcontract, zijnde de lastgeving. De argumentatie die hiervoor gehanteerd wordt is dat het bewaren van de documenten niet het hoofddoel van de overeenkomst tussen partijen was²²⁹. Dit neemt niet weg dat, daar waar de algemene regel bij lastgeving de inspanningsverbintenis is, het bewaren van de stukken ook dan nog als een resultaatsverbintenis zal kunnen beschouwd worden. Bepaalde aspecten zullen immers, ook wanneer zij binnen het kader van een lastgevingsovereenkomst vallen, toch steeds op zich als resultaatsverbintenis beschouwd kunnen worden²³⁰. Er is echter ook een tweede reden waarom de discussie eerder artificieel overkomt, althans wanneer men de vraag stelt naar de aansprakelijkheid die uit de overeenkomst voortvloeit. Voor beide soorten overeenkomst wordt immers de culpa levis in abstracto als zorgvuldigheidscriterium vooropgesteld²³¹. Dit betekent dat, ongeacht of de accountant en/of belastingconsulent een verhuring van diensten dan wel een lastgeving met zijn cliënt had afgesloten, zijn contractuele aansprakelijkheid op dezelfde wijze zal getoetst worden. Slechts voor die aspecten van de overeenkomst, die een resultaatsverbintenis kunnen creëren, zal dit probleem belangrijke juridische consequenties kunnen hebben²³².

In grote lijnen kan gesteld worden dat het onderscheid tussen verhuring van diensten en lastgeving met betrekking tot de vraag naar de aansprakelijkheid, slechts voor één aspect werkelijk essentieel lijkt. Dit is de hypothese waarin de accountant en/of belastingconsulent zijn opdracht te buiten gaat. De algemene regel bestaat erin dat de beroepsbeoefenaar zijn cliënt slechts kan verbinden voor die rechtshandelingen, waarvoor hij een mandaat kreeg en niet daarbuiten. Voor wat de lastgeving betreft aanvaardt de rechtspraak echter in bepaalde situaties de schijntheorie²³³, die inhoudt dat de cliënt verbonden is door de rechtshandelingen die de lasthebber buiten zijn mandaat gesteld heeft, van zodra de wederpartij op redelijke wijze mocht aannemen dat de lasthebber dit mandaat van de lastgever kon gekregen hebben. Omtrent deze schijntheorie valt een belangrijke evolutie in de rechtspraak op te merken. Waar voordien de lastgever slechts gebonden kon zijn door rechtshandelingen van de lasthebber wanneer deze buiten zijn mandaat kon optreden doordat er sprake was van "toerekenbare schijn", te wijten aan een fout van de lastgever, wordt deze gebondenheid nu zelfs aanvaard wanneer de lastgever geen enkel toerekenbare fout heeft gemaakt, en volstaat het dat de derde "rechtmatig geloof kon hechten aan de omvang van de bevoegdheid van de lasthebber"²³⁴. De opdrachtgever zal aan de gevolgen van de tot stand gebrachte rechtshandeling slechts kunnen ontsnappen, wanneer hij kan aantonen dat het totstandkomen van de rechtshandeling berustte op een vergissing, dwaling of bedrog²³⁵. De bewijslast hiervoor is echter vrij zwaar²³⁶.

Uiteraard brengt dit belangrijke directe gevolgen met zich mee voor de mogelijke aansprakelijkheid van de accountant. Immers, telkenmale de lastgever kan aantonen dat de lasthebber buiten zijn mandaat getreden is, zal hij zich op een contractuele fout kunnen beroepen om regres uit te oefenen tegenover deze laatste voor alle gevolgen die de lastgever heeft moeten dragen ten gevolge van de overschrijding van het mandaat²³⁷. Ook wanneer aan de andere kant beslist zou worden dat de beroepsbeoefenaar, bij gebreke aan een geldig mandaat, zijn cliënt niet rechtsgeldig kon vertegenwoordigen, kan de aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar niettemin in het gedrang worden gebracht, wanneer de niet geldig ondertekende aangifte met zich meebrengt dat de cliënt niet tijdig een aangifte heeft gedaan. Zo besliste het Hof van Beroep te Brussel in een arrest van 14 april 1987²³⁸ dat een niet (geldig) ondertekende aangifte gelijkstaat met de afwezigheid van een aangifte, waardoor de administratie de mogelijkheid krijgt om de aanslag ambtshalve te vestigen.

Betekent dit dat de lasthebber zich steeds strikt dient te houden aan de wijze van uitvoering van zijn mandaat, zoals deze eventueel vooraf tussen partijen werd afgesproken ?

- 229] DE PAGE, H. en DEKKERS, R., *Traité*, V, p.199, nr.189.
- 230] Cfr. infra. Zie ook: VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", *Fiskofoon*, 1987, 179.
- 231] Cfr. infra.
- 232] Bvb. de regels van aansprakelijkheid inzake bewaargeving. Zie ook infra.
- 233] Zie o.m.: VAN OEVELEN, A., "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat", *R.W.*, 1989-90, 1426-1430.
- 234] Cass. 20 juni 1988, T.R.V., 1989, 540, noot CALLENS, P.; zie ook: KRUIJTHOF, R., "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase", *R.C.J.B.*, 1991, 51-92.
- 235] Gent 25 februari 1983, A.F.T., 1983, p. 139.
- 236] Zie o.m.: Gent 27 februari 1984, F.J.F., nr. 84/110; Brussel 28 mei 1985, F.J.F., nr. 86/162.
- 237] Voornamelijk bij het optreden van de accountant naar de fiscus toe, zijn de mogelijke gevolgen van een dergelijke uitbreiding van de gevallen waarin de fiscus de opdrachtgever aan de rechtshandelingen van zijn accountant zal kunnen binden, voor de hand liggend.
- 238] Brussel 14 april 1987, F.J.F., 1987, nr. 87/127.
- 239] VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant- vervolg", *T. Acc.*, 1991, 1, 9.
- 240] Luik 29 juni 1983, F.J.F., nr. 84/15; Gent 24 februari 1984, F.J.F., nr. 84/116.
- 241] VANBESIEN, J., *Indiening van een bezwaarschrift inzake inkomstenbelastingen*, Antwerpen, Kluwer, 1988, nr. 44.

De algemene regel is inderdaad dat, wanneer de beroepsbeoefenaar op eigen initiatief hiervan afwijkt, hij zijn aansprakelijkheid in het gedrang dreigt te brengen. Soms wordt echter ook aanvaard dat de wijze van uitvoering van het mandaat door de lasthebber wel mag worden gewijzigd als de omstandigheden hem daartoe nopen en als deze wijziging in het belang van de lastgever is²³⁹.

Moet de accountant en/of belastingconsulent tegenover de fiscus zijn mandaat kunnen bewijzen? In meerdere gevallen werd besloten tot een onontvankelijkheid van een ingediend bezwaarschrift, omwille van het feit dat de accountant, na aandringen van de administratie, naliet een geldige volmacht aan te tonen²⁴⁰. Hoewel de rechtspraak hieromtrent niet unaniem is, lijkt het aangewezen dat de beroepsbeoefenaar, zeker in fiscale aangelegenheden, zich indekt door in een schriftelijke volmacht te voorzien²⁴¹.

Ondanks deze relevante verschilpunten tussen mandaat en huur van diensten, kunnen omtrent de algemene regels van de contractuele aansprakelijkheid van de accountant in het algemeen, de hieronder besproken, min of meer eenduidige, principes als samenvatting weerhouden worden.

B. De algemene regels van de contractuele aansprakelijkheid

Omtrent de begrippen "schade" en "oorzakelijk verband" kan, voor wat de aansprakelijkheid van de accountant en/of belastingconsulent betreft, vooropgesteld worden dat de regels van het algemene verbintenissen- en aansprakelijkheidsrecht integraal van toepassing zijn²⁴². Hieronder wordt dan ook alleen verder ingegaan op de vraag naar de specifieke contractuele fout die de aansprakelijkheid van de accountant en/of belastingconsulent met zich meebrengt.

1. De "bonus pater familias" als zorgvuldigheidscriterium :

Voor de beantwoording van de vraag wanneer de accountant en/of belastingconsulent zal dienen in te staan voor zijn contractuele fout, wordt in ons recht het aan artikel 1137 B.W. ontleende zorgvuldigheidscriterium van de "culpa levis in abstracto" gebruikt. Dit betekent dat de contractuele tekortkoming van de beroepsbeoefenaar als een fout zal worden beschouwd indien een normaal zorgvuldig en omzichtige schuldenaar²⁴³ van dezelfde categorie, geplaatst in dezelfde concrete omstandigheden, deze tekortkoming niet zou hebben begaan²⁴⁴. Waar het criterium op het eerste zicht een zeer abstracte toetssteen is, dient onmiddellijk te worden opgemerkt dat ook dit (abstracte) criterium, van geval tot geval zal geconcretiseerd worden aan de hand van meerdere factoren.

Eerste concretisering: De professionele activiteit van de schuldenaar. Van de accountant en/of belastingconsulent mag de opdrachtgever verwachten dat hij zijn taak uitvoert als een bekwaam "specialist", die omwille van zijn titel "alle vereiste waarborgen biedt inzake bekwaamheid, onafhankelijkheid en professionele rechtschapenheid"²⁴⁵. De opdrachtgever die beroep doet op de accountant en/of belastingconsulent, moet er inderdaad kunnen op rekenen dat hij te doen heeft met een specialist, met iemand die deskundige en dus bekwaam is. Hieronder wordt verder teruggekeerd op de vraag welke criteria mee kunnen spelen bij de beoordeling of iemand bij de uitvoering van zijn overeenkomst beantwoordt aan het criterium van een normaal voorzichtig accountant of een normaal voorzichtig belastingconsulent.

Tweede concretisering: De omstandigheden van plaats en tijd waarin de schade verwekkende, professionele handeling plaatsvond. Bij de beoordeling van de aansprakelijkheid voor het verstrekken van bepaalde diensten, zoals een advies, zal de rechtbank steeds rekening houden met de omstandigheid dat het advies bijvoorbeeld zeer snel en telefonisch diende te worden gegeven. Als een cliënt om een onmiddellijk advies vraagt, be-

242] Zo zal de klient bij een fout van zijn accountant eventueel aanspraak kunnen maken op vergoeding voor het verlies van een kans. Het volstaat dat de rechter vaststelt dat er een voldoende ernstige kans bestond dat de klient een bepaald resultaat zou behaald hebben (bvb. tegenover de belastingsadministratie) (Brussel 18 januari 1947, R.G.A.R., 1947, nr. 4009; Gent 26 februari 1981, R.W., 1982-83, 439). Een dergelijke schadevergoeding zal ex aequo et bono begroot dienen te worden.

243] De "bonus pater familias".

244] Cass. 25 oktober 1974, Arr. Cass., 1975, 263; Cass. 27 januari 1977, Arr. Cass., 1977, 595.

245] art. 3 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen.

staat niet altijd de mogelijkheid om alle nodige onderzoeken te verrichten en kan het, onmiddellijk verstrekte, advies onmogelijk verondersteld worden kwalitatief even hoogstaand te zijn als na grondige opzoeken²⁴⁶.

Het belang van deze tweede concretisering mag niettemin niet overdreven worden. Van de beroepsbeoefenaar wordt nog steeds verwacht dat hij vanuit zijn veronderstelde bekwaamheid over voldoende parate kennis beschikt, zodat nooit aanvaard zal worden dat een vergissing omtrent elementaire principes die zijn beroepsmaterie aanbelangen, verklaard zou worden door het spoedeisend karakter van de vraag tot advies²⁴⁷. Het lijkt voor de accountant en/of belastingconsulent dan ook aangewezen om bij dergelijke adviezen ofwel gebeurlijk nadien schriftelijke rechtzettingen te doen, ofwel in elk geval schriftelijk te verwijzen naar de spoedeisende omstandigheden waarin een advies werd gevraagd.

De hoedanigheid van de cliënt als derde concretisering? Kan de accountant of de belastingconsulent zich beroepen op een minder strenge aansprakelijkheid door te verwijzen naar het feit dat zijn cliënt zelf over specifieke bekwaamheid of ervaring beschikt? Over het algemeen lijkt deze factor de zorgvuldigheidsplicht bij de voorlichting van de cliënt slechts in geringe mate te beïnvloeden²⁴⁹. Als reden hiervoor wordt vaak het feit aangegeven dat, wanneer iemand met een zekere deskundigheid een advies vraagt, hij daarmee ofwel zijn onwetendheid over de oplossing van het voorgelegde probleem erkent, ofwel te kennen geeft dat hij zijn eigen opvatting wenst te toetsen aan die van een specialist. Het lijkt voor de accountant en/of belastingconsulent, zeker wanneer hij gaat samenwerken met andere juridische beroepen, dan ook gevaarlijk om bij de formulering van adviezen al te veel uit te gaan van de vooronderstelde kennis van de ander²⁵⁰.

2. Inspannings- of resultaatsverbintenis?

a. Relevantie van het onderscheid:

Bij het bepalen van de inhoud van een verbintenis is het kwalificeren als ofwel een inspanningsverbintenis, ofwel een resultaatsverbintenis, één van de vaakst gehanteerde criteria²⁵¹. Het onderscheid tussen beiden wordt doorgaans als volgt geformuleerd: Een resultaatsverbintenis houdt in hoofde van de schuldenaar de verplichting in om een welbepaald resultaat te bereiken, terwijl bij een inspanningsverbintenis aan de schuldenaar alleen maar de verplichting wordt opgelegd om een bepaalde inspanning te leveren ten einde dit resultaat te bereiken, zonder dat enige garantie verstrekt wordt dat het resultaat ook bereikt zal worden²⁵². Bijgevolg wordt het onderscheid gebruikt om de inhoud en de draagwijdte van een door de schuldenaar aangegane verbintenis nader te bepalen, wat uiteraard in de eerste plaats van belang is om de eventuele contractuele aansprakelijkheid vast te stellen. In de praktijk komt dit onderscheid in het overgrote deel van de gevallen neer op een probleem van bewijsrecht. Het onderscheid zal zich inderdaad in de eerste plaats manifesteren bij de vraag wie, bij wanprestatie, welk bewijs dient te leveren. Bij een resultaatsverbintenis wordt het de schuldeiser gemakkelijk gemaakt doordat deze bij wanprestatie slechts het bestaan van de verbintenis en het uitblijven van het beloofde resultaat dient te bewijzen, opdat de schuldenaar aansprakelijk zou zijn, behoudens wanneer deze het ontbreken van elke aansprakelijkheid kan aantonen. Dit laatste kan alleen door het aantonen van overmacht of een vreemde oorzaak. Bij de inspanningsverbintenis daarentegen dient de schuldenaar alleen aan te tonen dat hij voldoende inspanningen geleverd heeft en dient de schuldeiser de specifieke tekortkoming van zijn mede-contractant aan te tonen, wat de facto neerkomt op het leggen van de bewijslast op de schouders van de schuldeiser. Hij moet inderdaad precies aantonen dat de niet-nakoming van de verbintenis te wijten is aan de fout van de schuldenaar.

b. De verbintenissen van de accountant en/of belastingconsulent:

Zoals bij de meeste overeenkomsten blijkt dat de verbintenissen van de accountant en/of belastingconsulent niet zonder meer en eenduidig als inspannings- of als een resultaatsverbintenis gecatalogeerd kunnen worden. Het kan niet betwijfeld worden dat doorgaans de gewone diensten, die de beroepsbeoefenaar ten opzichte van zijn cliënt levert, als inspanningsverbintenis beschouwd dienen te worden. Het is inderdaad de verbintenis van de goede vakman die belooft zijn best te doen²⁵³.

246] Zie o.m.: TIBERGHIE, A., Inleiding tot het Belgisch fiscaal recht, Kluwer, Antwerpen, 1986, nr. 669, p. 470.

247] VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", Fiskofoon, 1987, 177.

248] Of wanneer hij over andere raadgevers beschikt, die hem hieromtrent kunnen informeren...

249] Zie o.m. voor de advocaten: WATELET, P., "La responsabilité des avocats", in Responsabilité professionnelle et assurance des risques professionnels, STORRE, A.M. (ed.), Brussel, Larcier, 1975, 121.

250] In een vaak aangehaalde beslissing van het Hof van Beroep te Brussel (Brussel 3 februari 1982, J.T., 1983, 324) werd een belastingconsulent in solidum met een notaris veroordeeld voor de gevolgen die hun client had ondergaan wegens een vennootschapsomvorming, die niet het beoogde fiscale voordeel had opgeleverd. Geen der beide juridische raadgevers kon zich verschuilen achter de veronderstelde bekwaamheid van de andere.

251] VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant", T. Acc., 1990, 4, 11.

252] Zie o.m.: STORME, M., De bewijslast in het Belgisch privaatrecht, Gent, Story-Scientia, 1962, 387-418.

253] CHRISTIAENS, A., De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, IDAC, 1987, 23.

Tezelfdertijd gaan zowel de accountant als de belastingconsulent echter heel wat verbintenissen aan, die op hun beurt onmiskenbaar als een resultaatsverbintenis gekenmerkt kunnen worden. Het respecteren van termijnen van aangifte²⁵⁴; het bijhouden van stukken; enz... , zijn verbintenissen die, éénmaal zij werden aangegaan, normaal tot een goed einde dienen te worden gebracht, en wanneer dit niet het geval is zal de beroepsbeoefenaar zelf de overmacht of de vreemde oorzaak dienen aan te tonen. Toch kunnen er zich ook situaties voordoen waarbij zelfs die taken als een inspanningsverbintenis aanzien dienen te worden. Dit kan ondermeer het geval zijn voor de aangifte, wanneer de cliënt met een werkelijke laattijdigheid bij de accountant en/of belastingconsulent aanklopt en deze alleen kan beloven zijn uiterste best te doen om de aangifte nog tijdig rond te krijgen. In die omstandigheden zal het voor de beroepsbeoefenaar eens te meer van uiterst groot belang zijn om zich schriftelijk in te dekken en op één of andere wijze te laten akteren dat, gezien de omstandigheden, ook deze verbintenissen als een inspanningsverbintenis aanzien dienen te worden. Er is immers geen enkele reden waarom partijen niet contractueel het karakter van de verbintenis zouden kunnen vastleggen. Het weze dan ook herhaald dat het bestaan van een geschrift in die omstandigheden voor de beroepsbeoefenaar van uiterst groot belang zal zijn. Terloops kan verwezen worden naar de aanbeveling van de Raad van het I.A.B. dd. 8 juni 1998 aan haar leden om "met de cliënt een opdrachtbrief op te stellen, die de wederzijdse plichten van de cliënt en van de accountant, de geldelijke voorwaarden en de te respecteren termijnen duidelijk bepaalt"²⁵⁵

Het feit dat de accountant en/of belastingconsulent doorgaans slechts door een inspanningsverbintenis verbonden is, betekent niet dat hij, ondermeer voor wat zijn adviesverplichting betreft, zich zou kunnen verschuilen achter het feit dat zijn cliënt bepaalde vragen niet gesteld heeft of bepaalde documenten of gegevens niet overgemaakt heeft. De beroepsbeoefenaar mag hier immers niet passief zijn, maar heeft een actieve informatie- en voorlichtingsplicht²⁵⁶. Dit brengt met zich mee dat hij actief vragen moeten stellen die hem moeten toelaten een gefundeerd advies te formuleren en dat hij zijn cliënt gebeurlijk moet wijzen op het ontbreken van bepaalde documenten of gegevens. Ook in die omstandigheden wordt de nadruk gelegd op het feit dat de accountant en/of belastingconsulent zich bij het vervullen van een dergelijke inspanningsverbintenis beter een geschreven stuk²⁵⁷ verschafft waaruit blijkt op welke gegevens een advies of een optreden is gebaseerd²⁵⁸.

Tenslotte dient uitdrukkelijk herinnerd te worden aan art. 20 van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financieel stelsel voor het witwassen van geld, zoals gewijzigd door de wet van 10 augustus 1998. Dit artikel kent een volledige, (ook) burgerrechtelijke, immuniteit toe aan de accountant voor alle gevolgen, van een melding aan de Cel voor Financiële Informatieverwerking, in het kader van een mogelijke witwastransactie, en dit, vanzodra deze melding "te goeder trouw" is geschied. Deze zelfde immuniteit werd door de wet van 22 april betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen toegekend aan de externe belastingconsulent, door deze aan dezelfde wetsbepalingen te onderwerpen²⁵⁹.

3. Bijzondere toetsingscriteria voor de contractuele fout :

Zoals hoger reeds aangehaald, wordt de vraag naar de contractuele fout van de accountant en/of belastingconsulent getoetst aan het criterium van een bekwaam specialist die omwille van zijn titel alle vereiste waarborgen biedt inzake bekwaamheid, onafhankelijk en professionele rechtschapenheid. Hieronder worden kort enkele bijzondere criteria vermeld die een hulpmiddel kunnen zijn bij het beoordelen van de vraag of de beroepsbeoefenaar al dan niet een fout heeft gemaakt die zijn contractuele aansprakelijkheid met zich meebrengt.

a. De "beroeps"normen :

Art. 27 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen bepaalt dat de Raad van het I.A.B. de technische normen²⁶⁰ en aanbevelingen vastlegt voor de functie van accountant én van belastingconsulent. Algemeen wordt aanvaard dat een inbreuk op de normen niet automatisch het bestaan van een fout impliceert²⁶¹. De algemene en bijzondere controlenormen kunnen wel aangewend worden als een bijzonder toetsingscriterium omtrent de vraag hoe een normaal zorgvuldig

254] Rb. Kortrijk 17 oktober 1974, Fiskofoon, 1976,

nr.6, p.43-44.

255] X., "De contractuele relatie tussen de externe accountant en zijn cliënt: belangrijke aanbeveling van de Raad", Idac-Info, 10 juli 1998, 13/3.

256] BONTE, J., "De Accountant in fiscale materies", HOR, 1990, afl.15, 49; WILMS, W., "Het recht op informatie in het verbintenissenrecht- Een grondslagenonderzoek", R.W., 1980-81, nr.9.

257] Naar analogie bij de advocatuur: DEPUYDT, P., De aansprakelijkheid van advocaten en gerechtsdeurwaarders. Civiel-, proces- en verzekeringsrechtelijke aspecten, Antwerpen, Kluwer, 1983, nr. 59.

258] Omtrent het belang van een schriftelijke "taakomschrijving", zie: X., "aansprakelijkheid van de accountant- gevallen ontleend aan de Franse rechtspraak", IDAC-Info, 1995, 21/ 2.

259] Art. 57 van de wet van 22 april betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen.

260] Naast de deontologische normen. Cfr. infra.

261] Zie: Memorie van Toelichting bij art. 18bis Wet Bedrijfsrevisoraat, Gedr. St., Kamer, nr. 552/1, p.30.

accountant en/of belastingconsulent in dezelfde omstandigheden zou handelen²⁶². Dit zal erop neerkomen dat bij niet naleving van de normen er een feitelijk vermoeden zal aangenomen worden dat de beroepsbeoefenaar niet heeft gehandeld, zoals een normaal en zorgvuldig handelend accountant en/of belastingconsulent zou doen, tenzij hij het tegendeel bewijst²⁶³. De normen moeten immers niet beschouwd worden als de enig mogelijke handelswijze van een zorgvuldig beroepsbeoefenaar. De normen zelf bepalen trouwens dat de beroepsbeoefenaar in alle onafhankelijkheid beslist, maar dat hij "al zijn beroepsbekwaamheid en zijn ervaring aanwendt om een verantwoorde keuze te doen in verband met de aard en de omvang van de uit te voeren controles evenals in verband met de aan te wenden technieken, doch steeds in staat moet zijn besluiten op een samenhangende wijze te kunnen verantwoorden"²⁶⁴. Anderzijds is het natuurlijk zo dat de naleving van de controlenormen op zich niet uitsluit dat er toch een fout begaan werd die de aansprakelijkheid meebrengt. De accountant en/of belastingconsulent kan immers, zelfs wanneer deze normen werden nageleefd, nog op vele (andere) wijzen tekortschieten aan zijn contractuele zorgvuldigheidsplicht²⁶⁵.

Algemeen kan dan ook besloten worden dat de algemene en bijzondere normen weliswaar kunnen aangewend worden ter concretisering van het foutbegrip, doch dat deze voor de rechter niet bindend zijn, zodat deze kan oordelen ze slechts ter marginale toetsing aan te wenden of zelfs buiten beschouwing kan laten²⁶⁶.

b. Beoordelingsfouten :

Dit criterium zal voornamelijk van belang zijn bij de beoordeling van de verbintenis van de accountant en/of belastingconsulent in zijn adviesfunctie²⁶⁷. De vraag bestaat of de beroepsbeoefenaar sowieso een contractuele fout heeft gemaakt wanneer hij bij het verstrekken van zijn advies een beoordelingsfout heeft gemaakt met betrekking tot het bestaande recht of de oplossing van het probleem. Algemeen wordt aangenomen dat dit niet het geval is²⁶⁸, omdat bij de beoordeling van deze aansprakelijkheid, rekening moet worden gehouden met de rechtspraak van het Hof van Cassatie aangaande de aansprakelijkheid van de bestuurlijke overheid voor vergissingen bij het begaan van de interpretatie van wetteksten²⁶⁹. In een tweetal arresten oordeelt het Hof van Cassatie immers dat de vergissing in de interpretatie van een wettekst, door de bestuurlijke overheid begaan bij de beoordeling van de omvang van de rechten of verplichtingen van een rechtsonderhorige of van een ambtenaar, niet noodzakelijk een -in dit geval buitencontractuele- fout uitmaakt. De verkeerde interpretatie van een wettekst levert echter wel een contractuele fout op wanneer deze gebeurt zonder voldoende onderzoek of zonder dat er enige twijfel werd uitgedrukt nopens de juistheid van de voorgestelde oplossing, dit alles uiteraard in het geval dat deze oplossing niet volledig voor de hand liggend is of uit de wet zelf voortvloeit. In de rechtsleer lijkt er geen betwisting over te bestaan dat deze rechtspraak uitgebreid dient te worden naar al degenen die beroepsmatig inlichtingen en adviezen van juridische aard verstrekken²⁷⁰.

De accountant en/of belastingconsulent zal vooreerst dienen aan te tonen dat zijn advies voorafgegaan werd door voldoende onderzoek. Ook hier weer lijkt het aangewezen dat hij zichzelf hiervan een schriftelijk bewijs verschafft, door verwijzingen naar dit onderzoek in het advies zelf op te nemen. Uiteraard zal dit alles, in geval van vergissing, slechts aanvaard worden, wanneer er werkelijk betwisting kan bestaan, vermits de accountant en/of belastingconsulent verondersteld wordt om op de hoogte te zijn van de onbetwiste regels die zijn materie beheersen. Zoals hoger reeds gesteld zal het criterium van voldoende onderzoek in bepaalde gevallen wel gerelativeerd kunnen worden door de omstandigheden waarin het advies werd gevraagd²⁷¹.

Daarnaast zal het belangrijk zijn dat de accountant en/of belastingconsulent, wanneer hij nà onderzoek tot de conclusie komt dat er inderdaad discussie omtrent het probleem bestaat, zijn cliënt van deze discussie op de hoogte brengt en verwijst naar de onzekerheid van de voorgestelde oplossing. Bij het maken van een keuze in de controverse zal van hem bovendien verwacht worden dat hij de voor zijn cliënt veiligste oplossing verkiest en dat hij, wanneer hij meent dat wel risico's moeten worden genomen, hierover duidelijk en vooraf overleg pleegt met zijn cliënt²⁷². Ook hier zal de dekking van de beroepsbeoefenaar tegen zijn contractuele aansprakelijkheid bij voorkeur schriftelijk dienen te gebeuren.

262] CORNELIS, L., Beginselen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, Maklu, Antwerpen, 1989, nr. 156.

263] DALCQ, R.O., "Responsabilité quasi-délictuelle et normes techniques et professionnelles", in Le droit des normes professionnelles et techniques, Brussel, Bruylant, 1985, 481.

264] OLIVIER, H., "Normalisation en matière de comptabilité et de revision des comptes", in Le droit des normes professionnelles et techniques, Brussel, Bruylant, 1985, 266-267.

265] DALCQ, R.O., "Responsabilité quasi-délictuelle et normes techniques et professionnelles", in Le droit des normes professionnelles et techniques, Brussel, Bruylant, 1985, 481.

266] CORNELIS, L., Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, MAK-LU, Antwerpen, 1989, nr. 156.

267] Zie ook omtrent het adviseren van de minst belaste weg: GYSEN, S., "De aansprakelijkheid van fiscale consulenten- verslag sectie 5", R.W., 1987-88, 1537.

268] Zie: VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant- vervolg", T. Acc., 1991, 1, 6; VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", Fiskofoon, 1987, 175; TILLEMANS, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen als ook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", De Belgische Accountant, 1994, 23.

269] Cass. 4 januari 1973, R.W., 1972-73, 1279 en Cass. 4 november 1982, R.W., 1984-85, 2083.

270] Zie de hoger aangehaalde rechtsleer. Voor verdere verwijzingen : VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", Fiskofoon, 1987, voetnoot 184.

271] Cfr. supra.

272] VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", Fiskofoon, 1987, 177.

c. *Contractuele aansprakelijkheid en deontologische regels* :

Artikel 417 Ger.W. stelt uitdrukkelijk dat de tuchtvordering los staat van de strafvordering van de burgerlijke rechtsvordering. Hieruit wordt terecht afgeleid dat de uitspraken van tuchtrechtelijke colleges niet verbindend zijn op burgerrechtelijk gebied. Strikt juridisch bestaat er inderdaad geen band tussen een tuchtrechtelijke veroordeling en de burgerrechtelijke beroepsaansprakelijkheid²⁷³. Een gelijkaardige situatie dient zich trouwens aan voor het verband tussen deontologische fout en buitencontractuele aansprakelijkheid²⁷⁴.

Aan de andere kan is het uiteraard zo dat, wanneer de beroepsbeoefenaar een tuchtrechtelijke veroordeling oploopt, dit vaak een belangrijke aanwijzing zal zijn voor het feit dat hij niet gehandeld zou hebben zoals het een normaal, zorgvuldig handelend accountant en/of belastingconsulent betaamt²⁷⁵. Dit brengt met zich mee dat de uitspraken van de tuchtrechtelijke colleges wel degelijk een invloed kunnen uitoefenen op de beoordeling van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar, vermits de deontologische regels die ze toepassen een hulpmiddel zullen zijn voor de opvulling van het contractuele²⁷⁶ foutbegrip. In het reeds eerder aangehaalde overzicht van VAN OEVELEN omtrent de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant²⁷⁷ worden een aantal voorbeelden gegeven van tuchtsancties die onmiddellijke implicaties kunnen hebben op de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant²⁷⁸.

In het algemeen wordt het belang van de tuchtrechtelijke veroordelingen voor de burgerrechtelijke aansprakelijkheid als volgt gerelativeerd : Aangenomen wordt vooreerst dat een tuchtrechtelijke veroordeling slechts de werkelijke indicatie van burgerrechtelijke fout kan zijn, wanneer deze veroordeling opgelegd wordt door een instituut, die wettelijk de bevoegdheid heeft gekregen voor het opleggen van sancties. Voor wat de accountant betreft lijkt dit geen enkel probleem²⁷⁹. Hetzelfde geldt voor de belastingconsulent sinds de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen en de wet van 22 april 1999 houdende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

Anderzijds was het tot voor kort zo dat de tuchtrechtelijke sancties in principe altijd vertrouwelijk waren²⁸⁰ en dat er voor diegene die zich hierop wil steunen geen enkele officiële mogelijkheid bestond om hiervan kennis te nemen²⁸¹. Inderdaad was het zo dat derden, die klacht hadden neergelegd bij de raad van het Instituut, nadien niet geïnformeerd werden over het gevolg dat aan hun klacht werd gegeven²⁸². Alleen de betrokken accountant kon deze personen zelf in kennis stellen van het feit van de tuchtrechtelijke veroordeling. Naar aanleiding van een advies bij het tot stand komen van het K.B. tot vaststelling van het reglement van plichtenleer van de bedrijfsrevisor oordeelde de Raad van State trouwens nog dat de mededeling aan derden van een tuchtsanctie, die wordt genomen, dient beschouwd te worden als een bijkomende, niet in de wet voorkomende sanctie²⁸³. Het artikel 35 van het K.B. van 18 januari 1994 betreffende de plichten van de bedrijfsrevisoren voorziet uiteindelijk wel dat de bedrijfsrevisor zelf elke beslissing van de tuchtcommissie en van de commissie van beroep, die in kracht van gewijsde is gegaan en die een schorsing van meer dan één maand bevat, ter kennis dient te brengen van de ondernemingen en de instellingen waar hij een revisorale opdracht uitoefent. In die zin bestaat er voor de bedrijfsrevisoren sinds 1994 wel degelijk een, zij het beperkte, openbaarmaking van tuchtrechtelijke sancties.

Ook voor de accountant werd een, zij het beperkte, kennisgevingsplicht ingevoerd in 1998. Art. 8 van het K.B. van 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der accountants, legt immers aan de accountant de verplichting op elke beslissing van de tuchtcommissie en de commissie van beroep, die in kracht van gewijsde is gegaan en die een schorsing van meer dan een maand bevat, ter kennis te brengen van de cliënten, die op hem een beroep doen tijdens de periode van de schorsing²⁸⁴.

Art. 5 al.5 van de wet betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten bepaalt nu bovendien uitdrukkelijk dat de beslissingen van de tuchtcommissie en van de commissie van beroep²⁸⁵ worden meegedeeld aan elke belanghebbende, wanneer deze de indiener van de klacht is geweest, zodat voortaan de klager, wanneer zijn klacht tot een tuchtveroordeling leidt, wel degelijk steeds in de mogelijkheid zal zijn, de tuchtbeslissing en de erin vervatte motiveringen desgevallend aan te wenden in een burgerlijke procedure. Art. 7 al.2 van genoemde wet verleent de klager bovendien het recht

273] TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", *De Belgische Accountant*, 1994, 24; VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant- vervolg", *T. Acc.*, 1991, 1, 7.

274] Cfr. infra.

275] VAN OMMESLAGHE, P., "Développements récents de la responsabilité civile professionnelle en matière économique", *Revue Belge de la comptabilité et de l'informatique*, 1981, nr. 2, 3.

276] En ook buitencontractuele - cfr. infra-.

277] VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant- vervolg", *T. Acc.*, 1991, 1, 7.

278] In een eerste aangehaalde beslissing werd een tuchtsanctie uitgesproken tegen een accountant van wie bewezen was dat hij niet in staat was de boekhoudingsstukken van een vennootschap te verifiëren en zelf de vereiste correcties aan te brengen, met als gevolg dat een manifest onjuiste jaarrekening was opgesteld (Beslissing Tuchtcommissie 31 mei 1989, Jaarverslag 1989 IDAC, p. 241). In een tweede aangehaald geval werd de accountant tuchtrechtelijk veroordeeld omwille van het opstellen van een jaarrekening en het invullen van een belastingaangifte, zonder vooraf een verificatie te hebben uitgevoerd van de boekingen van alle boekhoudingsstukken ((Beslissing Tuchtcommissie 12 oktober 1989, Jaarverslag 1989 IDAC, p. 238). Het is duidelijk dat, wanneer deontologische sancties worden uitgesproken voor dergelijke -vaststaande- tekortkomingen, deze feiten ook een contractuele fout zullen uitmaken. De rechtbank moet dan wel nog oordelen of de tekortkomingen op zich bewezen zijn!

279] VAN OMMESLAGHE, P., *La responsabilité des professionnels de la comptabilité et de la revision comptable*, Centre des Facultés Universitaires Catholiques pour le recyclage en droit, p.3.

280] Zie o.m.: Cass. 20 september 1979, J.T., 1980, p. 172.

281] Cass. 20 september 1979, J.T., 1980, 172.

282] TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", *De Belgische Accountant*, 1994, 24.

283] Advies R. v. St. bij het ontwerp K.B. tot vaststelling van het reglement van plichtenleer van de bedrijfsrevisor, B.S., 18 januari 1994.

284] Art. 8 van het K.B. van 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der accountants, B.S., 31 maart 1998.

285] Art. 7 al. 5 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

om zelf hoger beroep aan te tekenen tegen de beslissing van de tuchtcommissie. Er dient gewezen op het belang van het onderscheid: Het K.B. van 1 maart 1998 legt (aan de accountant) alleen de verplichting op elke in kracht van gewijsde gegane tuchtbeslissing, die een schorsing van meer dan één maand inhoudt, mee te delen aan de cliënten, die in de periode van de schorsing op zijn diensten beroep doen²⁸⁶. Art. 5 al.5 van de wet betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten daartegen houdt een kennisgevingsplicht in door de tuchtorganen, aan elke belanghebbende klager en omtrent elke tuchtuitspraak!

Wat er ook van zij, de mogelijkheden om kennis te nemen van de afloop van een tuchtprocedure zijn aanzienlijk uitgebreid en de vaststelling van een inbreuk op de deontologische regels zal, hoe dan ook, eenmaal zij aangetoond kan worden, zeer vaak gebruikt kunnen worden als element om de fout van de accountant en/of belastingconsulent voor de burgerlijke rechtbank aan te tonen. Uiteraard dient degene die zich op deze fout steunt, zoals steeds, nog het oorzakelijk verband met zijn schade aan te tonen. Daarom zullen louter formele inbreuken op gedragsvoorschriften zelden basis kunnen zijn van vorderingen in schadevergoeding.

4. Het begrip "marginale toetsing"

In het kader van de professionele aansprakelijkheid heeft het begrip "marginale toetsing" een bijzonder steile opgang gemaakt, dit voornamelijk in de rechtsleer²⁸⁷. Omdat de vraag naar de professionele aansprakelijkheid aanleiding geeft tot het specifieke probleem, waarbij een niet-specialist in de specifieke materie -de magistraat- een vakman dient te beoordelen in de uitoefening van zijn vak, zou de rechter onmogelijk standpunt kunnen innemen in controverses, die het vakgebied zelf aanbelangen en zou hij slechts kunnen oordelen over fouten die "manifest" zijn²⁸⁸. De veronderstelde professionele bekwamheid zou voor de geregementeerde beroepen een rechtsgrond zijn voor deze beleidsvrijheid, waaruit dan kan worden afgeleid dat het professionele gedrag enkel toetsbaar is, in de mate de professioneel "kennelijk onbehoorlijk" is opgetreden²⁸⁹. Dit begrip beklemtoont bijgevolg de marge waarbinnen op basis van zijn veronderstelde kennis mag handelen, en mag niet verward worden met het begrip "zwarte fout", dat hier geen uitstaans mee heeft²⁹⁰. In die zin kan dan ook besloten worden dat het begrip "marginale toetsing" geen nieuwe elementen aanbrengt ter beantwoording van de vraag naar de contractuele aansprakelijkheid van de professioneel, vermits in hetgeen hoger aangehaald werd met betrekking tot de concretisering van de aansprakelijkheid van de accountant en/of belastingconsulent, voldoende elementen voor handen waren, die toelieten de bewegingsruimte van de beroepsbeoefenaar binnen de sfeer van zijn eigen kennisdomein nader te bepalen, zonder het gebruik van dit -enigzins verwarringzaaiend- begrip.

286] Dit is niet noodzakelijk de klager!

287] Zie: RONSE, J., "Marginale Toetsing in het privaatrecht", T.P.R., 1977, 207; WIARDA, G.J., "De rechter tegenover vage rechtsnormen", R.W., 1973-74, 177.

288] Zie o.m.: NELISSEN, J.M., De gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, Limburgse Vereniging van Accountants, studiedag 10 oktober 1992, p.6. De auteur wijst er terecht op dat het begrip "marginale toetsing" vaak ten onrechte verward wordt met de -verkeerde- stelling dat de professioneel slechts voor zijn zware fout zou dienen in te staan.

289] VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", T.P.R., 1980, nr.16. De auteurs halen als geregementeerde beroepen aan: de advocaat, notaris en geneesheer. Het kan niet betwijfeld worden dat ook de accountant, sinds de reglementering van het beroep hier thuis hoort.

290] VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", T.P.R., 1980, nr.17.

291] Art. 33 Wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, B.S., 11 mei 1999.

5. Kan een accountant of belastingconsulent zijn aansprakelijkheid contractueel vrijbedingen ?

De vraag dient onderzocht te worden of een accountant en/of belastingconsulent met zijn opdrachtgever een clause kan overeenkomen waarbij zijn aansprakelijkheid tegenover deze uitgesloten of beperkt wordt? Met betrekking tot de bedrijfsrevisoren kon reeds ingevolge artikel 9bis van de wet van 22 juli 1953, gewijzigd door de wet van 21 februari 1985, niet betwijfeld worden dat het voor hen verboden is zich zelfs maar gedeeltelijk door een bijzondere clause te onttrekken aan hun aansprakelijkheid voor de uitoefening van hun beroepstaken. Met de wetwijziging van 13 april 1995 waarbij in art. 84 van de Hervormingswet een lid werd toegevoegd, werd uiteindelijk ook aan de accountant uitdrukkelijk het verbod opgelegd zich door bijzondere overeenkomst, zelfs maar gedeeltelijk, aan zijn gemeenrechtelijke aansprakelijkheid te onttrekken. Ook hier werd bijgevolg de situatie gelijkgesteld met deze van de bedrijfsrevisoren. In de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen herneemt art. 33²⁹¹ deze regeling en wordt zij uitgebreid tot de externe belastingconsulenten. Hetzelfde artikel schrijft nu ook het verplicht verzekeren van de beroepsaansprakelijkheid voor.

Met betrekking tot de mogelijkheid voor de beroepsbeoefenaar om bedingen in de overeenkomst met de cliënt op te nemen, moet terloops ook gewezen worden op de wet van 3 april 1997 betreffende oneerlijke bedingen in overeenkomsten gesloten tussen titularissen van vrije beroepen en hun cliënten²⁹². Elk beding dat als “oneerlijk” bestempeld wordt door de rechtbank, wordt als nietig beschouwd. De overeenkomst tussen de beroepsbeoefenaar en de cliënt zelf blijft slechts van nietigheid gespaard, in de mate de overeenkomst zonder het beding kan blijven voortbestaan²⁹³. Art. 3 al.2 van dezelfde wet beschouwt als “oneerlijk” “elk beding waarover niet op voorhand onderhandeld is en dat het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen verstoort ten nadele van de cliënt.” Art. 5 bepaalt dat in geval van twijfel over de betekenis van een beding, de voor de cliënt gunstigste interpretatie geldt. Een van de bedingen, die overeenkomstig art. 3 al.4 van de wet sowieso verboden en dus nietig zijn, zijn “bedingen, die tot doel of tot gevolg hebben de wettelijke rechten van de cliënt ten aanzien van de beroepsbeoefenaar in geval van wanprestatie op ongepaste wijze uit te sluiten of te beperken”. Ook een beding dat de mogelijkheden van de cliënt, om een rechtsvordering in te stellen of beroep aan te tekenen, beperkt, is nietig²⁹⁴.

Belangrijk is evenwel dat de wet slechts van toepassing is op cliënten-“natuurlijke personen, die handelen voor doeleinden, die buiten zijn beroepsdoeleinden vallen”²⁹⁵ en dus niet voor handelaars!

6. Contractuele aansprakelijkheid en accountancy-vennootschappen :

a. stand van zaken

Blijft de accountant of belastingconsulent, die met zijn cliënt contracteert binnen een professionele vennootschap, ook persoonlijk gehouden tot de hieruit voortvloeiende verbintenissen? In de rechtsleer wordt dit vaak als een principiële noodzaak vooropgesteld. Sommige auteurs beperken zich hierbij tot een soort van ideologische motivering in termen van wenselijkheid. Zo schreef Koen GEENS reeds in zijn doctoraat : Om zich zo loyaal mogelijk te kunnen opstellen ter attentie van zijn cliënt, moet de dienstverstreker op burgerrechtelijk vlak persoonlijk en onbeperkt aansprakelijk kunnen gesteld worden voor de gevolgen van slechte dienstkwaliteit, dit is voor zijn beroepsfouten²⁹⁶. Andere auteurs gaan een stuk verder en vertrekken vanuit het standpunt dat accountantsbedrijvigheden, ook in het kader van een vennootschap, steeds door een accountant – natuurlijke persoon worden uitgevoerd en bijgevolg onder zijn tucht- en burgerrechtelijke aansprakelijkheid gebeuren²⁹⁷. Ook DIRIX²⁹⁸ gaat ervan uit dat de mogelijkheid van de accountant om zijn beroep uit te oefenen in het kader van een vennootschap, verbonden is aan de voorwaarde, dat zijn persoonlijke aansprakelijkheid voor beroepsfouten gaaf moet blijven.

Tegenover dit duidelijke uitgangspunt, staat de vaststelling dat er, specifiek voor wat de situatie van de accountant of belastingconsulent aangaat, noch burgerrechtelijk, noch deontologisch, een expliciete omvattende regelgeving voorhanden is. De problematiek van de zelfstandige beroeper in het kader van een professionele vennootschap, is voor ieder beroep op een afzonderlijke wijze, en op een onderling weinig samenhangende manier, geregeld: Soms voorziet de wet zelf uitdrukkelijk een hoofdelijke en persoonlijke aansprakelijkheid. Dit is het geval voor de bedrijfsrevisoren. Artikel 33, par. 2 van de wet van 22 juli 1953 regelt expliciet de hoofdelijke en persoonlijke aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisor, die door een burgerlijke vennootschap moet worden aangeduid, telkens wanneer aan deze een controleopdracht wordt toevertrouwd. Zonder een duidelijke tekst is het echter niet mogelijk om deze particuliere wettelijke regeling zomaar te extrapoleren naar andere beroepen toe.

Het lijkt mij niettemin dat het duidelijk de bedoeling is geweest van de wetgever om een dergelijke regeling (in de toekomst) te veralgemenen naar alle vrije beroepers toe. Dit bleek reeds in het fameuze wetontwerp nr. 1108²⁹⁹, waarin de wetgever een nieuw soort burgerlijke vennootschap met rechtspersoonlijkheid beoogde voor alle vrije beroepers. De bedoeling van dit wetsvoorstel was de hoofdelijke verantwoordelijkheid van alle vennoten vast te leggen, wanneer diegene, die de beroepsfout had begaan, niet kon

292] De wet van 3 april 1997 betreffende oneerlijke bedingen in overeenkomsten gesloten tussen titularissen van vrije beroepen en hun cliënten, B.S., 30 mei 1997.

293] Art. 3 al.1 van de Wet van 3 april 1997, hierboven vernoemd.

294] Bijlage bij de Wet van 3 april 1997, hierboven vernoemd.

295] Art. 2 al.2 van de Wet van 3 april 1997, hierboven vernoemd.

296] GEENS, K., Het vrij beroep, Leuven, 1986, nr. 652.

297] WYCKAERT, M. “Het vrij beroep uitgeoefend in het kader van een vennootschap : een stand van zaken”, Not. Fisc. M., 1988, 25.

298] DIRIX, E., “Professionele aansprakelijkheid. Beschermingsconstructies” in Professionele aansprakelijkheid en verzekering, COUSY, H.(ed), 1990, p. 38.

299] Wetsontwerp nr.1108, Gedr. St., Kamer, 1984-85, nr. 1108/1; Gedr. St., Senaat, 1984-85, nr. 925.

300] Zie o.m. : GEENS, K., Het vrij beroep, Leuven, 1986, nr. 657-659.

aangeduid worden³⁰⁰. Het Koninklijk Besluit van 14 juni 1985 betreffende het Instituut der accountants anticipeerde reeds op de wettelijke regeling van de professionele burgerlijke vennootschap en heeft slechts een “voorlopige” regeling uitgewerkt. Een tweede indicatie omtrent de bedoeling van de wetgever om de aansprakelijkheid van de vrije beroepsbeoefenaar, die werkt binnen het kader van een vennootschap, te regelen, kan gevonden worden in de kaderwet tot reglementering van de bescherming van de beroepstitel en van de uitoefening van de dienstverlenende intellectuele beroepen van 1 maart 1976³⁰¹. Deze kaderwet bepaalt uitdrukkelijk dat “voortaan” ieder Koninklijk Besluit houdende regeling van een vrij beroep, moet bepalen dat de beoefenaars van het gereglementeerde beroep aan een aantal verplichtingen zullen onderworpen zijn, waaronder de persoonlijke verantwoordelijkheid voor eenieder, in de uitoefening van het beroep gestelde daad³⁰². De Hervormingswet van 21 februari 1985, die dateert van na de genoemde kaderwet, voorziet niet in een dergelijke reglementering. Omdat het beroep van accountant echter geregeld werd bij wet en niet bij Koninklijk Besluit, kan ook de kaderwet van 1 maart 1976 niet aangewend worden als regelgeving voor de situatie van de accountant, dit in tegenstelling tot de beroepen van vastgoedmakelaar, psycholoog, boekhouder en landmeter-expert, die allen in het kader van genoemde wet, en bij Koninklijk Besluit geregeld werden.

Onder voorbehoud van hetgeen hieronder wordt opgemerkt met betrekking tot de nieuwe wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, kan hic et nunc dan ook alleen besloten worden dat er, in tegenstelling tot o.m. de bedrijfsrevisoren en de andere hogergenoemde beroepen, geen expliciete regelgeving bestaat, waarop de cliënt zich zou kunnen steunen om de accountant of belastingconsulent, die bij de algemene uitoefening van zijn taak, gehandeld heeft in het kader van een vennootschap, rechtstreeks aan te spreken.

Bij ontstentenis van een specifieke norm, moet dan worden nagegaan of een vordering tegen de accountant of belastingconsulent persoonlijk, mogelijk is op grond van het algemene verbintenissenrecht. Contractueel kan alleen diegene aangesproken worden, waarmee de overeenkomst werd aangegaan, in casu de vennootschap. De contractuele vordering blijft inderdaad beperkt tussen de contracterende partijen. Van daaruit rijst dan vaak de vraag in welke mate het niet mogelijk zou zijn om een buitencontractuele vordering in te stellen. Hiermee wordt de (complexe) thematiek van de samenloop en de coëxistentie van contractuele en buitencontractuele vorderingen aangeraakt. Zonder al te diep hierop te willen ingaan, kan “samenloop” omschreven worden als de “cumul” van de contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen tussen dezelfde partijen. Met “coëxistentie” van contractuele en buitencontractuele vorderingen, wordt (onder meer) de situatie bedoeld, waarbij, naast de contractuele vordering tegenover de medecontractant, ook een buitencontractuele vordering tegenover de uitvoeringsagent van deze medecontractant zou kunnen worden ingesteld. Een contractueel vorderingsrecht tegenover de uitvoeringsagent is immers uitgesloten³⁰³.

Wanneer, m.a.w., bvb. een accountant optreedt als uitvoeringsagent van zijn vennootschap, dan zal hij zelf op contractuele basis door de cliënt niet rechtstreeks kunnen worden aangesproken. Ook een buitencontractuele vordering tegenover die accountant als uitvoeringsagent, louter gesteund op de beroepsfout die hij, bij de uitoefening van zijn taak begaan heeft, zal vrijwel geen kans op slagen hebben. Een buitencontractuele vordering tegen de uitvoeringsagent kan immers slechts in dezelfde omstandigheden, waarin ook een buitencontractuele vordering tegenover de medecontractant (de vennootschap) zou kunnen worden ingesteld³⁰⁴. Welnu, dit kan slechts wanneer de vastgestelde fout vreemd is aan de overeenkomst tussen de originele partijen, wat in het kader van beroepsaansprakelijkheid natuurlijk moeilijk is³⁰⁵. Wel zou een buitencontractuele vordering mogelijk zijn wanneer de vastgestelde inbreuk strafrechtelijk wordt betoedeld³⁰⁶. Zo zou, wanneer bijvoorbeeld een inbreuk van art. 17, al.3 van de boekhoudwet van 17 juli 1975 kan worden vastgesteld, een buitencontractuele vordering kunnen worden ingesteld, tegenover diegene die als “commissaris, commissaris-revisor, revisor of onafhankelijke deskundige rekeningen, jaarrekeningen, balansen en resultatenrekeningen of geconsolideerde rekeningen van ondernemingen attesteert of goedkeurt, terwijl niet is voldaan aan de bepalingen van de wet en haar uitvoeringsbesluiten, en hij daarvan kennis had of niet heeft gedaan wat hij had moeten doen om zich te vergewissen of aan al die bepalingen is voldaan”³⁰⁷. Zeer algemeen kan dan ook besloten worden dat een vorde-

301] Kaderwet tot reglementering van de bescherming van de beroepstitel en van de uitoefening van de dienstverlenende intellectuele beroepen van 1 maart 1976 B.S., 27 maart 1976.

302] Art. 2, al. 5 wet 1 maart 1976.

303] Cass., 13 april 1984, A.C. 1984-85, 1083.

304] Cass., 8 april 1983, Arr. Cass., 1982-83, 934.

305] Zie o.m.: DIRIX, E. “Over de coëxistentie van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid”, R.W., 1988-89, 676-677. Voor een meer volledige bespreking van deze, hier al te summier voorgestelde problematiek: VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M., WY-NANT, L., “Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. Overzicht van rechtspraak 1985-1993”, T.P.R. 1995, 115-1534.

306] Cass., 26 oktober 1990, A.C., 1990-91, 244.

307] Zie : VAN OEVELEN, A., “De rol en de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de revisor”, in Handels- economisch en financieel recht, X. (ed.), 1995, nr. 46.

ring tegenover de accountant of belastingconsulent persoonlijk, die gecontracteerd heeft bij middel van zijn vennootschap, slechts in uitzonderlijke omstandigheden mogelijk zal zijn. Hieronder poog ik nog kort enkele denkpijpen aan te geven, die een hulpmiddel zouden kunnen zijn in de zoektocht naar een uitbreiding van de contractuele aansprakelijkheid tot de beroepsbeoefenaar zelf.

Interessant in het kader van de hogergeschetste problematiek, doch niet van die aard om de zaak te vereenvoudigen, is de vraag of de accountant of belastingconsulent, die zijn beroep uitoefent in het kader van een vennootschap, bij de uitoefening van deze beroepsbezigdheden optreedt als bestuurs- en vertegenwoordigingsorgaan van de vennootschap, dan wel als "uitvoerder" in opdracht van de vennootschap. In het eerste geval wordt de fictie gehanteerd dat de vennootschap zelf moet geacht worden de werkzaamheden uit te oefenen (weze het bij monde van haar zaakvoerder of bestuurder). In het tweede geval zou er eerder sprake zijn van een stilzwijgende werk- of dienstenverhuring. Omtrent de relevantie van deze vraagstelling formuleerde DU FAUX een aantal interessante opmerkingen³⁰⁸.

Voor de huidige thematiek onthouden wij dat, indien de accountant of belastingconsulent beschouwd wordt als uitvoerder van een opdracht van de vennootschap, een mogelijke vordering tegenover hemzelf bemoeilijkt zal worden door de hoger genoemde juridische beperkingen inzake het instellen van een buitencontractuele vordering. Wanneer de accountant beschouwd wordt als zaakvoerder-bestuurder van zijn vennootschap, dan zal hij louter verantwoordelijkheid kunnen dragen op grond van de regels van het vennootschappenrecht.

Tot slot nog enkele praktische opmerkingen, alvorens te komen tot een algemene stand van zaken.

- De strikt juridische vraag of een accountant of belastingconsulent, die werkt binnen een professionele vennootschap, (eventueel samen met de andere vennoten) kan aangesproken worden indien een cliënt schade lijdt, moet onderscheiden worden van de pragmatische vraag in welke hypothesen dit voor de cliënt relevant zal zijn. Wanneer de vennootschap zelf de cliënt vergoedt, zal de loutere vraag of de accountant of belastingconsulent eventueel eveneens aangesproken kon worden, inderdaad slechts van theoretische aard zijn. Praktisch zal de vraag voor de cliënt bijgevolg slechts relevant zijn, in geval de professionele vennootschap insolvent zou blijken en er evenmin dekking zou zijn van de (verplichte) aansprakelijkheidsverzekering.
- In dezelfde optiek zal de problematiek uiteraard eveneens slechts relevant zijn, wanneer de cliënt gecontracteerd heeft met een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid. Precies daarom moet ook worden nagegaan welke vennootschapvormen voor ieder vrij beroep afzonderlijk toegelaten zijn. Marieke WYCKAERT heeft hieromtrent vrij recent een interessante studie gemaakt³⁰⁹. De auteur onderzoekt in het genoemde artikel voor de diverse vrije beroepen welke de toegelaten vennootschapsvormen zijn. Uit deze vergelijkende studie blijkt dat, waar de vrije beroepen doorgaans weigerig staan tegenover het toelaten van een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, het I.A.B, gevolgd door het I.B.R., het meest flexibel is. Voor de accountant is zelfs de naamloze vennootschap een toegelaten vennootschapsvorm, op voorwaarde dat de aandelen op naam zijn³¹⁰. De nieuwe wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, voorziet in de artikelen 41 en 42, die handelen over de professionele vennootschappen, zelf evenmin beperkingen.

b. Kan, in de huidige stand van zaken, een accountant nu met of naast zijn vennootschap aangesproken worden ?

- CONTRACTUEEL

In regel moet worden besloten dat de accountant of belastingconsulent, in de beoogde hypothese, zelf geen contractuele band heeft met de cliënt, en contractueel niet kan aangesproken worden. Een zekere relativering van deze conclusie zou er, in sommige gevallen, kunnen in bestaan dat de cliënt zou kunnen aantonen eigenlijk slechts de bedoeling te hebben gehad om met één specifieke accountant of belastingconsulent-natuurlijke persoon te contracteren. Zo wijst VAN SWEEVELT er op dat, opdat de fouten

308] DU FAUX, H., "De organieke vertegenwoordiging in het vennootschapsrecht", Notarius deel 1 : 1989, 218-220; deel 2 : 1990, 181-182.

309] WYCKAERT, M., "Het vrij beroep uitgeoefend in het kader van een vennootschap : een stand van zaken", Not. Fisc. M., 1998, 23-40.

310] Art. 6, 3° K.B. 14 juni 1985 betreffende het Instituut der Accountants.

van de vennoot aan de vennootschap zouden kunnen worden toegerekend, deze wel degelijk bij de uitoefening van zijn taak aan de cliënt kenbaar moet hebben gemaakt dat hij in naam en voor rekening van de vennootschap handelde. Enkel onder die voorwaarden ontstaan rechten en verplichtingen in het vermogen van de rechtspersoon³¹¹. Het bewijs van wie precies de hoedanigheid van contractant heeft, zal dan ook volgens de klassieke bewijsregels moeten geleverd worden. Bij ontstentenis van een geschreven overeenkomst, zal vaak pas vanaf de aanvaarding en/of betaling van de factuur voor het eerst schriftelijk vaststaan wie de precieze medecontractant is. In dit kader kan ook verwezen worden naar de problematiek van het aanvaarden door de accountant van bijzondere opdrachten. Zelfs bij ontstentenis van een expliciete wettekst, zoals deze wel reeds bestond voor de bedrijfsrevisoren en voor de wetwijziging van 22 april 1999, was het niet uitgesloten dat een cliënt met een redelijke kans van slagen een persoonlijke vordering zou kunnen instellen tegenover de accountant, die de bijzondere opdracht uitgevoerd heeft, erop steunend dat het duidelijk de bedoeling is geweest van partijen dat de accountant zich persoonlijk verbond. Het gaat hier niet om een impliciete uitbreiding van art. 33 al.2 van de wet van 22 juli 1953, maar veeleer om een interpretatietechniek om de ware bedoeling van partijen vast te leggen. De wet van 22 april 1999 heeft de persoonlijke aansprakelijkheid van de accountant-natuurlijke persoon, belast met bijzondere opdrachten nu, eveneens uitdrukkelijk geregeld³¹².

- BUITENCONTRACTUEEL?

De vordering op grond van art. 1382 B.W. (buitencontractuele vordering) werd hoger reeds kort besproken. Een persoonlijk rechtstreekse vordering op buitencontractuele basis zal slechts mogelijk zijn, wanneer de beroepsfout ook buiten de loutere contractuele relatie bestaat. Praktisch zal een dergelijke vordering wellicht slechts kans op slagen hebben, wanneer de fout ook als een misdrijf gekwalificeerd kan worden.

- DE VORDERING OP GROND VAN DE SCHENDING VAN EEN LOUTER DEONTOLOGISCHE NORM?

In de hier besproken problematiek bestaat een (mogelijke) oplossing er voor sommige beroepen in dat er een expliciete deontologische norm bestaat, die de persoonlijke gehoudenheid als deontologische plicht voorschrijft. Dit is o.m. het geval voor de geneesheren, waar art. 162 van de Code van geneeskundige plichtenleer expliciet de onbeperkte beroepsaansprakelijkheid van elke geneesheer voorschrijft (naast het voorschrift dat de overeenkomst of de vennootschapsstatuten hiervan melding moeten maken). De loutere miskennis van dit deontologisch reglement, zou dan een fout kunnen uitmaken in hoofde van de beroepsbeoefenaar, op grond waarvan een zelfstandige vordering zou kunnen worden ingesteld.

Deze oplossing op zich is m.i. echter weinig bevredigend: De vraag kan gesteld worden of de cliënt zich voor een burgerlijke rechtbank op de schending van een deontologische norm kan beroepen om sowieso een fout te weerhouden in hoofde van de geneesheer, die tot vergoeding aanleiding zou moeten geven. De rechter is inderdaad niet gebonden om elke schending van een deontologische regel als een burgerrechtelijke fout te weerhouden³¹³. De schending van een deontologische regel zal voornamelijk aanleiding geven tot (post factum) tuchtsancties, waarmee de cliënt natuurlijk niet gebaat is, terwijl er, voor wat een eventuele burgerlijke vordering betreft, ook nog complicaties zullen rijzen o.m. met betrekking tot het oorzakelijk verband³¹⁴.

- DE PERSOONLIJKE GEHOUDENHEID OP GROND VAN HET VENNOOTSCHAPPENRECHT?

Zoals hoger reeds aangegeven kan er geen probleem rijzen in alle gevallen waar de vennoten onbeperkt aansprakelijk zijn. In geval van insolventie kan de cliënt zich zelfs tegen de niet-foutieve vennoten richten. Bij de vennootschappen met een beperkte aansprakelijkheid, moet worden nagegaan in welke mate er eventueel een eigen vordering bestaat tegenover de bestuurders en de zaakvoerders. Zonder in te gaan op de algemene leer van de aansprakelijkheid van bestuurders en zaakvoerders, kan eraan worden herinnerd dat deze ook tegenover derden hoofdelijk aansprakelijk zijn voor alle schade die het gevolg is van overtreding van de bepalingen van de vennootschappenwet of van de statuten van de vennootschap³¹⁵. Natuurlijk zal ook hier, diegene, die de persoonlijke vordering instelt, weer nog het oorzakelijk verband met zijn schade moeten aantonen³¹⁶.

311] VAN SWEEVELT, Th., *Civilrechtelijke aansprakelijkheid van de geneesheer*, Brussel, Bruylant, 1997, p. 767.

312] Cfr. infra.

313] VAN SWEEVELT, Th., o.c. p. 766.

314] Zie verder mbt. het niet naleven van een eventuele verplichting de hoofdelijke en persoonlijke aansprakelijkheid statutair in te bouwen. Wanneer een dergelijke situatie zich zou voordoen, gecombineerd met een zware aansprakelijkheidsvordering en een insolventie van de vennootschap, dan is er nog steeds geen sluitende juridische grond om met zekerheid een vordering op burgerrechtelijk vlak tegen de beroepsbeoefenaar te kunnen hardmaken. Alle post factum toegepaste tuchtsancties kunnen hieraan op zich niets verhelpen. Het is ook dan nog, zoals VAN SWEEVELT terecht opmerkt, mogelijk dat de beroepsbeoefenaar een vennootschap heeft opgericht, zonder de deontologische overheid op de hoogte te brengen.

315] Zie: art. 62 en 132 Venn.Wet.

316] Zie o.m. GEENS, K. en LAGA, H., "Vennootschappen. Overzicht van rechtspraak", T.P.R. 1993, nr.142.

c. De wet van 22 april 1999 en de professionele vennootschap

Het nieuwe art. 32 van de wet van 22 april 1999³¹⁷ bepaalt uitdrukkelijk: “Telkens als een opdracht wordt gegeven aan een vennootschap (waaraan de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent is verleend) moet die onder haar vennoten, zaakvoerders of bestuurders, een vertegenwoordiger - natuurlijk persoon (aan wie de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent is verleend) aanduiden, die instaat voor de uitvoering van de opdracht in naam en voor rekening van de vennootschap. Voor die vertegenwoordigers gelden dezelfde voorwaarden en dezelfde burgerrechtelijke, strafrechtelijke en tuchtrechtelijke aansprakelijkheid als wanneer hij die opdracht in eigen naam en voor eigen rekening zou vervullen, onverminderd de hoofdelijke aansprakelijkheid van de vennootschap die hij vertegenwoordigt. Die kan haar vertegenwoordiger enkel ontslaan als hij tegelijkertijd zijn opvolger aanstelt. Voor de aanstelling en de opdracht beëindiging van de vaste vertegenwoordiger gelden dezelfde bekendmakingsregels als wanneer hij die opdracht in eigen naam en voor eigen rekening zou vervullen”.

Artikel 33 van dezelfde wet vult daarbij aan: “Externe accountants en externe belastingconsulenten zijn overeenkomstig het gemeen recht aansprakelijk voor de uitoefening van hun professionele opdracht. Het is hen verboden om zich aan deze verantwoordelijkheid te onttrekken, zelfs gedeeltelijk, door een bijzondere overeenkomst. Zij zijn verplicht zich voor hun burgerlijke aansprakelijkheid te verzekeren met een polis die is goedgekeurd door de raad van het Instituut”. Het laatste artikel herneemt grotendeels artikel 84 al.3 van de Hervormingswet, zoals gewijzigd bij artikel 96 van de wet van 13 april 1995. Alleen wordt de plicht zich te verzekeren nu wettelijk geregeld, waar vroeger slechts aan de Raad de mogelijkheid werd gegeven deze verplichting op te leggen. Deze wetsbepalingen zijn in werking getreden op de dag van publicatie van het uitvoeringsbesluit van 4 mei 1999 in het Belgisch Staatsblad³¹⁸.

Op het eerste zicht maakt deze wettelijke regeling, komaf met alle eerder geschetste problemen, door de aansprakelijkheid van de accountant of belastingconsulent -natuurlijke persoon die zich, binnen de contracterende professionele vennootschap, effectief met de cliënt inlaat, uitdrukkelijk te regelen. Toch biedt de nieuwe wetgeving op zich m.i. geen sluitende oplossing. Uit de wet blijkt onvoldoende duidelijk of de regeling geldt telkens een accountant of belastingconsulent zijn functie uitoefent binnen het kader van een vennootschap, dan wel of het hier slechts gaat om de bijzondere opdrachten, die aan de vennootschap worden toegekend. Het betreffende artikel is in de wet geplaatst onder het hoofdstuk 3, dat algemeen de uitoefening van de functie van accountant en/of belastingconsulent regelt, wat op het eerste zicht een algemene draagwijdte zou doen vermoeden. Uit de Parlementaire Voorbereiding blijkt echter dat de wetgever zich, bij het toelichten van het artikel, ertoe beperkt heeft op te merken dat “deze bepaling het bepaalde in artikel 33 paragraaf 2 van de wet van 22 juli 1953 herneemt”³¹⁹. Welnu, artikel 33 paragraaf 2 van de wet van 22 juni 1953 heeft alleen betrekking op “controle opdrachten, zoals bedoeld in artikel 3”³²⁰. Vermits het nieuwe artikel 32 volledig de tekst van artikel 33 van de wet van 22 juli 1953 overneemt en bovendien zelfs dezelfde regeling invoert met betrekking tot de opvolging van de vertegenwoordigers, kan hieruit slechts besloten worden dat de nieuwe regeling voor de accountant, die zijn taak uitoefent in het kader van een vennootschap, slechts geldt voor die gevallen, waarin een bijzondere opdracht aan een vennootschap wordt toegekend.

Zelfs in de (wettelijk beoogde) hypothese dat er zich een situatie zou voordoen, waarbij een controleopdracht aan de vennootschap werd toevertrouwd, kan nog steeds de vraag gesteld worden wat de gevolgen zullen zijn indien de vennootschap zou nagelaten hebben, overeenkomstig de bepalingen van de wet, een vertegenwoordiger aan te duiden. Zoals hoger reeds aangegeven, zal in deze situatie, afgezien van het feit dat de zaakvoerders of bestuurders zelf eventueel kunnen worden aangesproken wegens deze nalatigheid, de cliënt wellicht met een redelijke kans deze accountant kunnen aanspreken, die dagdagelijks de opdracht de facto heeft uitgevoerd. Naar de rechtbank toe zou dan wellicht hard kunnen gemaakt worden, dat, ook al waren de voorwaarden voor de (interne) benoeming van de vertegenwoordiger niet voldaan, de cliënt minstens mocht uitgaan van een rechtstreekse contractuele band met deze accountant. Een dergelijke situatie zal natuurlijk steeds van geval tot geval moeten beoordeeld worden.

317] Wet 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, B.S., 11 mei 1999.

318] 29 juni 1999.

319] Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, Gedr. St., Kamer, 1998-99, nr. 1923/1, 14.

320] “alle controle opdrachten met betrekking tot boekhoudkundige staten van ondernemingen, verricht met toepassing van of krachtens de wet”.

d. Algemeen besluit

Het is merkwaardig vast te stellen dat, ondanks de evidentie waarmee de rechtsleer de persoonlijke aansprakelijkheid van de beroepsbeoefenaar-accountant³²¹ aanvaardt, er geen expliciete tekst, zelfs niet op deontologisch vlak, voorhanden is, die deze persoonlijke aansprakelijkheid algemeen regelt. In de huidige stand van zaken is de rechtstreekse vordering tegenover de accountant en/of belastingconsulent, die, buiten de hypotheek van de bijzondere opdrachten, gewerkt heeft in het kader van een professionele vennootschap, geenszins evident en zal de cliënt zich soms, post factum en met een deontologische klacht als enige dreiging, moeten behelpen. Sinds de nieuwe wet van 22 april 1999 bestaat er wel een expliciete regeling voor wat de aansprakelijkheid in het kader van de bijzondere opdrachten betreft.

7. De contractuele aansprakelijkheid en het retentierecht :

Mag de accountant en/of belastingconsulent, wanneer hij niet betaald wordt, het retentierecht uitoefenen over de stukken van zijn cliënt die zich in zijn bezit bevinden ?³²²

Burgerrechtelijk zijn de voorwaarden hiervoor weinig betwist en ze komen neer op volgende principes³²³:

- De beroepsbeoefenaar moet kunnen aantonen dat de cliënt niet betaalde op het tijdstip dat overeengekomen was en zonder dat deze zichzelf op de exceptio non adimpleti contractus kan beroepen ;
- Er dient een juridisch verband te bestaan tussen de wederzijdse prestaties onderling³²⁴;
- Het invoeren van het retentierecht dient steeds te gebeuren overeenkomstig de principes van de goede trouw. Dit laatste houdt in ieder geval in dat aan de cliënt een ernstige tekortkoming dient verweten te kunnen worden en dat de beroepsbeoefenaar zijn cliënt vooraf dient te verwittigen van zijn intentie.

Het is van groot belang erop te wijzen dat, zelfs louter burgerrechtelijk én met inachtneming van deze principes, de toepassing van het retentierecht af te raden is, in het bijzonder wanneer het retentierecht zou worden uitgeoefend op stukken die voor de schuldenaar onontbeerlijk zijn om verder te kunnen voldoen aan zijn wettelijke verplichtingen of wanneer deze bvb. moeten aangewend worden in gerechtelijke procedures. In die omstandigheden kan de uitoefening van het retentierecht immers aanzienlijke schade toebrengen aan de cliënt en zal de beroepsbeoefenaar achteraf het oordeel van de rechtbank dienen af te wachten in verband met de vraag naar de rechtmatigheid van zijn optreden.

Het lijkt, nog steeds burgerrechtelijk beschouwd, dan ook ten zeerste aanbevolen om, indien de accountant of belastingconsulent zijn retentierecht zou wensen uit te oefenen, de zaak zo vlug mogelijk voor de kortgedingrechter te brengen ten einde deze, minstens voorlopig, te horen oordelen over de rechtmatigheid van het opschortingsrecht. In de rechtspraak lijkt hieromtrent een verregaande terughoudendheid te bestaan³²⁵, al werd er lange tijd onderscheid gemaakt tussen de stukken die de beroepsbeoefenaar zelf heeft opgesteld (en waar vlugger een retentierecht zal worden toegestaan) en anderzijds de stukken die de accountant voor de uitoefening van zijn werkzaamheden gewoon onder zich hield. In meer recente rechtspraak werd de toepassing van het retentierecht ook verboden voor wat het ontwerp van jaarrekening betreft, opgesteld door de accountant³²⁶. De rechtbank zal bovendien ook steeds terdege rekening kunnen houden, met het deontologisch verbod op uitoefening van het retentierecht.

Deontologisch werd door het I.A.B. immers van meetaf aan een nog striktere houding aangenomen. Aanvankelijk kwam dit erop neer dat het Instituut uitdrukkelijk de leden afraadde retentierecht uit te oefenen op boeken en documenten van cliënten. Door het Instituut werd aanvankelijk ook aangeraden om, desnoods, zo vlug mogelijk een beslissing van de kortgedingrechter uit te lokken³²⁷. Ondertussen zijn de deontologische regels verder afgebakend met dien verstande dat het achterhouden van stukken steeds als een deontologische fout zal aanzien worden³²⁸. Een vergelijking kan hier gemaakt worden met de advocatuur, waar het verbod op retentie over het dossier van de cliënt stapsgewijze in de deontologische regels is doorgedrongen. Vermits een deontologische tekort-

321] Over de situatie van de belastingconsulent die werkt binnen een professionele vennootschap is nog weinig of geen rechtsleer bekend.

322] Met deze vraag wordt het retentierecht "in de ruime zin" bedoeld, namelijk het recht de afgifte van een zaak uit te stellen, krachtens het eigenlijk retentierecht (zuiver retentie buiten ieder contractueel verband) of krachtens de exceptio non adimpleti contractus (bij uitvoering van een contract).

323] Zie: X., "De burgerlijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid van de externe accountant", Inst. Acc., 1988, 8; CHRISTIAENS, A., De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, IDAC, 1987, 26.

324] Cass. 7 oktober 1976, Arr. Cass., 1977, 173.

325] In een beschikking van de kortgedingrechter argumenteerde de Voorzitter dat "de mogelijkheid van de accountant om sommige documenten niet aan zijn client terug te geven, in aanzienlijke mate een smet werpt op het imago van absoluut vertrouwen dat voor dit beroep wenselijk en noodzakelijk is." (Kort. ged. Luik 22 september 1993, J.L.M.B., 1994, 309). De accountant werd veroordeeld tot afgifte van de documenten op straffe van een dwangsom van 10.000 f per dag vertraging.

326] Zie: X. "De accountant en het retentierecht", Idac-Info, 1996, 5/1.

327] Zie: X., "De burgerlijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid van de externe accountant", Inst. Acc., 1988, 9.

328] X., "Het retentierecht", IDAC-Info, 1993, 12/3.

329] Cfr. supra.

koming ook als een burgerrechtelijke fout aanzien kan worden³²⁹, doorkruist deze strenge deontologische regeling ook de aanvaardbaarheid van het retentierecht op burgerrechtelijk vlak. Art. 26 van het K.B. van 1 maart 1998 legt de externe accountant nu uitdrukkelijk de verplichting op om alle boeken en bescheiden, die toebehoren aan de cliënt, onverwijld uit handen te geven, wanneer deze erom verzoekt³³⁰.

Een grotere toegeeflijkheid lijkt te bestaan omtrent andere toepassingen van de exceptio non adimpleti contractus, met name de weigering verbintenissen uit te voeren, wanneer de cliënt zelf zijn verbintenissen niet naleeft. Ook hier weer dient echter aangeraden te worden de grootste omzichtigheid in acht te nemen, in het bijzonder wat het eventuele verstrijken van termijnen betreft. Tijdschriftelijke kennisgeving zal eens te meer essentieel zijn.

8. De burgerrechtelijke verjaring

De wet van 10 juni 1998³³¹ heeft op grondige wijze de burgerrechtelijke verjaring gewijzigd. Voor alle persoonlijke vorderingen³³² voorziet deze wet, door het invoeren van een nieuw art. 2262bis B.W. een, verjaringstermijn van tien jaar, in plaats van de vroegere gemeenrechtelijke termijn van 30 jaar. Op de afwijkingen voor wat de buitencontractuele vorderingen in schadevergoeding betreft, kom ik verder terug.

Buiten deze gemeenrechtelijke verjaringstermijn, is voor de accountant en/of belastingconsulent ook nog steeds art. 2276ter B.W.³³³ van belang. Tot voor de wetwijziging van 10 februari 1990 vielen alle prestaties van de accountant onder de (toenmalige) gewone 30-jarige aansprakelijkheid, vermits geen bijzondere verjaring voorzien was. Artikel 2276ter B.W. bepaalt nu in paragraaf 1 dat "deskundigen zijn ontlast van hun beroepsaansprakelijkheid en zijn niet meer verantwoordelijk voor de bewaring van de stukken 10 jaar na het beëindigen van hun taak of, als deze hun krachtens de wet werd opgedragen, 5 jaar na de indiening van hun verslag. Deze verjaring is niet van toepassing wanneer een deskundige uitdrukkelijk met het bewaren van bepaalde stukken is belast". Er kan niet betwijfeld worden dat de accountant en/of belastingconsulent vallen onder de notie van "deskundigen" en dat het hoger aangehaald artikel op hen van toepassing is.

Onmiddellijk na de inwerkingtreding van art. 2276ter B.W. waren een aantal interpretatieproblemen het voorwerp van discussie. Vooreerst was er de vraag of de verkorte termijn enkel geldt voor de contractuele aansprakelijkheid, dan wel ook voor de buitencontractuele? Voor wat de verkorte termijn van de beroepsaansprakelijkheid van advocaten betreft³³⁴ wordt aangenomen dat de wetgever enkel de contractuele aansprakelijkheid op het oog had³³⁵. Bij de beroepsaansprakelijkheid van deskundigen dient echter een onderscheid gemaakt te worden tussen deskundigen die door de partijen werden aangesteld en deskundigen die door de rechter werden aangesteld. In het eerste geval lijkt duidelijk alleen de contractuele aansprakelijkheid bedoeld³³⁶. In het geval de deskundige door de rechter werd aangesteld zou een contractuele aansprakelijkheid niet mogelijk zijn³³⁷, doch zou het nieuwe artikel alleen van toepassing zijn op aansprakelijkheidsvorderingen die betrekking hebben op fouten die in "rechtstreeks verband" staan met de uitvoering van de opdracht, opgelegd door de rechter. Alle andere vorderingen die zouden worden ingesteld met betrekking tot fouten die slechts "naar aanleiding van" de uitvoering van de opdracht gepleegd zijn, blijven vallen onder de gemeenrechtelijke verjaring van art. 2262bis B.W.³³⁸

Een tweede interpretatieprobleem is wanneer de accountant en/of belastingconsulent onder de verjaringstermijn van 5 jaar³³⁹ vallen, dan wel onder de verjaringstermijn van 10 jaar?³⁴⁰ In de aanvankelijke commentaren waren de meningen hieromtrent zeer verdeeld. Het probleem komt neer op de vraag wanneer een taak aan de deskundige "krachtens" de wet wordt opgedragen, waardoor zijn verantwoordelijk tot 5 jaar "na de neerlegging van zijn verslag" beperkt zou worden.

In de hoger aangehaalde bespreking, pleitte COLLE voor een zeer voorzichtige interpretatie³⁴¹. Volgens de auteur zijn met artikel 2276ter, alinea 1, 2° alleen de deskundigenonderzoeken bedoeld die door een wettekst aan de partijen opgelegd worden. De deskundige kan zich bijgevolg slechts beroepen op de verkorte verjaringstermijn van 5 jaar, wanneer het om een voor de partijen verplicht onderzoek gaat. De auteur somt ook een aantal voorbeelden op van expertises, die door de wet bevolen worden³⁴². Tegenover

330] Art. 26 van het K.B. van 1 maart 1998 houdende de regels van de plichtenleer van de Accountant, B.S., 31 maart 1998.

331] Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, B.S., 17 juli 1998.

332] Art. 2262 B.W. wordt in die zin gewijzigd dat alleen de zakelijke vorderingen nog verjaren door verloop van dertig jaar.

333] Aldus ingevoerd door art. 1 Wet 19 februari 1990, B.S., 30 mei 1990.

334] Art. 2276bis B.W.

335] STERCKX D., "Premier commentaire sur l'article 2276bis du Code Civil", J.T., 1985, 534, nr. 8; VAN OEVELEN A., "Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring en de vervaltermijnen in het Belgische Privaatrecht", T.P.R., 1987, 1795.

336] COLLE Ph., Eerste commentaar bij het nieuwe artikel 2276ter B.W., R.W., 1990-91, 115.

337] Contra: CHRISTIAENS, A., De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, IDAC, 1987, p.31.

338] Mét het erin vervatte onderscheid tussen contractuele en buitencontractuele vorderingen. Omtrent de buitencontractuele vorderingen, zie infra.

339] Art. 2276ter, al.1, 2° B.W.

340] Art. 2276ter, al.1, 1° B.W.

341] COLLE, Ph., "Eerste Commentaar bij het nieuwe artikel 2276ter B.W.", R.W., 1990-91, 115.

342] Bvb. het verslag omtrent de inbreng in natura, opgelegd door artikel 29bis Vennootschappenwet.

deze restrictieve interpretatie, stond van meetaf aan de aanbeveling van het I.A.B.³⁴³, waarin geoordeeld werd dat artikel 2276ter alle taken bedoelt die behoren tot het wettelijk monopolie van het beroep: "privaat of gerechtelijke opdrachten, opdrachten in toepassing van art. 64, par. 2 van de Vennootschappenwet en a fortiori de bijzondere opdrachten, vermeld in dezelfde wet, die uitdrukkelijk voorbehouden werden aan de accountants"³⁴⁴. Het I.B.R. van haar kant nam, geconfronteerd met dezelfde problematiek, in tegenstelling tot het I.A.B., aanvankelijk een afwachtende houding aan³⁴⁵. Merkwaa- dig genoeg zijn tot op heden nog geen principiebeslissingen gekend omtrent dit vraag- stuk, terwijl ook in de rechtsleer geen verder gevolg werd gegeven aan de strijdvraag. Ook de nieuwe, hogeraangehaalde, wet van 10 juni 1998 wijzigt niets aan art. 2276ter B.W. Voorzichtigheid blijft dan ook geboden: Vermits de kans bestaat dat door de rechtbank art. 2276ter, alinea 1, 2° beperkend wordt geïnterpreteerd, lijkt het aange- wezen de nodige voorzorgen te nemen tegen eventuele contractuele aansprakelijkheids- vorderingen gedurende 10 jaar. Voornamelijk voor het bewaren van de stukken kan dit van belang zijn. Terloops weze ook nog herhaald dat, wanneer de accountant of belas- tingconsulent, uitdrukkelijk met het bewaren van bepaalde stukken belast wordt, de ganse bijzondere (en dus korte) verjaring van art. 2276ter B.W. niet van toepassing is.

IV. DE BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE ACCOUNTANT EN BELASTINGCONSULENT

A. Inleiding

343] Zie o.m. X., "Verjaring van de beroepsaansprakelijkheid van deskundigen", IDAC-info, 6 september 1994, 16/4-5.

344] Zie ook : Jaarverslag IDAC, 1990, 179.

345] Zie: Jaarverslag I.B.R. 1990, 166. Zie supra: het voorbehoud dat hieromtrent werd geformuleerd wanneer de accountant als gerechtsdeskundige optreedt.

346] Zie supra: het voorbehoud dat hieromtrent werd geformuleerd wanneer de accountant als gerechtsdeskundige optreedt.

347] Art. 1382 ev. B.W.

348] Cass. 16 mei 1974, Arr. Cass., 1974, 1044; VAN DEN BERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", T.P.R., 1980, p.1461-1463, nr.242.

349] In deze optiek zou het bvb. voor de medecontractant wel mogelijk zijn om een buitencontractuele vordering tegen de accountant in te stellen wegens schending van het beroepsgeheim.

350] Onder "coëxistentie" wordt daarnaast ook het samengaan bedoeld van een contractuele vordering, met een vordering, die de ene contractant zou kunnen instellen tegen de uitvoeringsagent van zijn medecontractant. Hier kan opnieuw verwezen worden naar de hoger aangehaalde hypothese van de cliënt, die gecontracteerd heeft met een professionele vennootschap, doch naast de vennootschap zelf, ook de beroepsbeoefenaar persoonlijk zou wensen aan te spreken.

351] Zie: VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", T.Fisc.R., 1987, nr. 39; JOSEPH, G., "De aansprakelijkheid van fiscale consulenten", R.W., 1987-88, 1259.

Wanneer we ervan uitgaan dat de externe accountant en/of belastingconsulent hun activiteit vrijwel steeds in een of ander contractueel verband zullen uitoefenen³⁴⁶, dan wordt het antwoord op de vraag naar de mogelijkheid van een buitencontractuele vordering tegen de beroepsbeoefenaar³⁴⁷, bepaald door de regels van de samenloop en de coëxistentie van een contractuele met een buitencontractuele vordering. Gezien het complexe karakter van deze verbintenisrechtelijke problematiek, beperk ik mij hier tot het aanhalen van een aantal zeer algemene principes.

Met "samenloop" wordt vooreerst de mogelijkheid bedoeld van de medecontractant om, naast een vordering op contractuele basis tegenover de accountant en/of belastingconsulent, ook een vordering op buitencontractuele basis te kunnen instellen. Gezien deze vraag hier praktisch weinig belang heeft, wordt hierop niet verder ingegaan. Als algemene regel geldt dat de medecontractant geen vergoeding zal kunnen vorderen op grond van art. 1382 B.W. ev., wanneer de schade enkel voortvloeit uit de gebrekkige uitvoering van het contract, behoudens wanneer de contractuele tekortkoming ook strafrechtelijk wordt beteugeld³⁴⁸ ³⁴⁹. Met coëxistentie wordt daarnaast (onder meer³⁵⁰) de mogelijkheid bedoeld die een derde zou hebben om, ondanks het feit dat de accountant en/of belastingconsulent, zijn activiteit uitoefende in contractueel verband, zelf een vordering in te stellen op basis van de buitencontractuele aansprakelijkheid. Onder "derde" wordt verstaan, "al wie voor de schadeverwekkende handeling in geen enkele contractuele verhouding stond tegenover de accountant of belastingconsulent"³⁵¹ Denken we hierbij in de eerste plaats aan de situatie, waarbij de medecontractant van de accountant en/of belastingconsulent in staat van faillissement is verklaard of onvermogen is gebleken en waarbij bijvoorbeeld de kredietverleners of de financiële instellingen wensen aan te tonen dat zij schade geleden hebben door de wijze waarop de beroepsbeoefenaar zijn opdracht voor de gefailleerde heeft uitgeoefend. Of een dergelijke vordering mogelijk is, wordt hieronder kort behandeld. Eerst worden de voornaamste verschilpunten tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen toegelicht.

B. Algemene verschilpunten tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid

Afgezien van het feit dat de contractuele aansprakelijkheid alleen kan ingeroepen worden door de medecontractant, springen de hieronder vermelde verschilpunten het meest in het oog. Nochtans blijkt tevens uit de rechtspraak en rechtsleer dat het belang van deze verschilpunten niet overdreven mag worden, omdat deze in de praktijk vaak door de rechter -terecht- afgezwakt of gerelativeerd worden.

1. De fout

In beginsel geldt als foutcriterium bij de onrechtmatige daad de lichtste fout of culpa levissima, terwijl de contractuele aansprakelijkheid slechts in het gedrang komt door de culpa levis in abstracto, of de "gewone" lichte fout, zoals hoger omschreven. Terecht kan worden opgemerkt³⁵² dat het onderscheid tussen beide fouten zelden gemakkelijk te maken is en in de praktijk vervaagt. Voornamelijk met betrekking tot de vraag naar professionele aansprakelijkheid lijken beide criteria zelden duidelijk onderscheiden te worden en blijkt ook inzake buitencontractuele vorderingen eerder, zij het impliciet, het criterium van de "normale zorgvuldige beroepsbeoefenaar" te worden toegepast. Vermits de gemiddeld zorgvuldige accountant en/of belastingconsulent geen "superman" is, wordt de allerlichtste fout hem niet aangerekend³⁵³. Ook voor wat de vraag naar de buitencontractuele fout betreft, wordt aanvaard dat voor een goede beroepsuitoefening een vrije beoordelingsmarge, waarbinnen vergissingen of beoordelingsfouten kunnen gemaakt worden, zonder dat aansprakelijkheid volgt, noodzakelijk is³⁵⁴.

2. Het oorzakelijk verband

Met betrekking tot de gevolgen van een onrechtmatige daad, dient niet alleen de schade vergoed te worden die rechtstreeks door deze daad is veroorzaakt, doch ook al de schade die onrechtstreeks is veroorzaakt: Het volstaat voor de schadelijdende partij aan te tonen dat er tussen de fout en de schade een verband bestaat hetwelk het karakter van noodwendigheid vertoont, wat neerkomt op aantonen dat de schade, zonder de fout, zich niet zou voorgedaan hebben zoals ze zich concreet en effectief heeft voorgedaan. De contractuele aansprakelijkheid geeft daarentegen slechts aanleiding tot herstel van de schade die het onmiddellijk en rechtstreeks gevolg is van de contractuele wanprestatie³⁵⁵.

Ook dit onderscheid wordt in de praktijk vaak afgezwakt omdat de rechtspraak via een aantal "causaliteit"-theorieën een soort "redelijkheidsbeginsel" zal inbouwen met betrekking tot het aanvaarden van een oorzakelijk verband tussen een fout en onrechtstreeks veroorzaakte schade³⁵⁶. Van zowel een contractuele als van een buitencontractuele fout zal in redelijkheid worden nagegaan of de schade zich zonder de fout al dan niet zou hebben voorgedaan³⁵⁷.

3. De schade

Waar de buitencontractuele aansprakelijkheid voor gevolg heeft dat de volledige schade vergoed dient te worden, zal contractuele wanprestatie alleen leiden tot herstel van de op het ogenblik van het afsluiten van het contract voorzienbare³⁵⁸ schade, behoudens in het geval van opzet³⁵⁹. De te vergoeden schade zal bestaan uit het geleden verlies en de gederfde winst³⁶⁰. Ook hier zal de rechtspraak vaak eerder een vorm van gelijke behandeling nastreven³⁶¹, door toetsing aan de redelijkheid.

Algemeen kan dan ook besloten worden dat deze -op het eerste zicht- aanzienlijke verschillen, door de feitelijke appreciatie van de rechter -lees: het redelijkheidsbeginsel- van geval tot geval meestal sterk gerelativeerd worden. Hieronder poog ik alleen nog kort aan te geven wanneer de accountant en/of belastingconsulent nu precies een buitencontractuele fout begaat, die eventueel zijn aansprakelijkheid tegenover derden in het gedrang kan brengen.

352] NELISSEN, J.M., De gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, Limburgse Vereniging van Accountants, studiedag 10 oktober 1992, p.2.

353] Zie: VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", T.P.R., 1980, p.1162, nr.15; VANDENBERGHE, H., "De grondslag van de contractuele en extracontractuele aansprakelijkheid voor eigen daad", T.P.R., 1984, nr.5.

354] VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", T.P.R., 1980, p.1164, nr.16.

355] Art. 1151 B.W.

356] We denken bvb. aan de theorie van de "adequate oorzaak", als relativering van de traditionele "equivalentietheorie".

357] VAN OMMESLAGHE, P., "Sancties bij contractuele wanprestaties", T.P.R., 1984, nr.52.

358] Alleen het bestaan van schade dient voorzienbaar te zijn, niet noodzakelijk de omvang ervan. (Cass. 5 januari 1962, Pas., 1962, I, 531.)

359] Art. 1150 B.W.

360] Art. 1149 B.W.

361] VAN OMMESLAGHE, P., "Sancties bij contractuele wanprestaties", T.P.R., 1984, nr.53.

C. Wanneer begaat de accountant en/of belastingconsulent een buitencontractuele fout ?

1. Algemene regels

De omstandigheid dat een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsverplichting ook een tekortkoming aan een contractuele verplichting oplevert, belet niet dat diegene die deze fout heeft begaan extra contractueel aansprakelijk is voor de aldus aan een derde berokkende schade³⁶². Het volstaat hiervoor dat de contractuele fout op zich bestempeld kan worden als een "onzorgvuldig maatschappelijk gedrag" in de zin van art. 1382 ev. B.W.³⁶³. Hogergenoemd principe wordt de coëxistentie-regel genoemd tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid³⁶⁴. Naast de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm wordt ook elke overtreding van een rechtsregel aanzien als een fout in de zin van art. 1382 B.W. Dit betekent dat elke inbreuk op een wettelijk voorschrift³⁶⁵ voldoende zal zijn om eventueel een buitencontractuele fout te weerhouden³⁶⁶.

2. Concrete invulling

Zoals dit ook voor de contractuele aansprakelijkheid het geval was, kan de vraag naar de eventuele buitencontractuele fout van de accountant en/of belastingconsulent bij de uitoefening van zijn beroep getoetst worden aan een aantal meer concrete normen. Daarbij stelt zich telkenmale de vraag of de loutere overtreding van een dergelijke norm voldoende is om een buitencontractuele fout in hoofde van de beroepsbeoefenaar te weerhouden. Veelal dringt een verwijzing naar hetgeen hoger omtrent de contractuele aansprakelijkheid werd aangehaald zich op.

a. Overtreding van de algemene en bijzondere controlenormen ?

De algemene en bijzondere controlenormen worden doorgaans niet beschouwd als eigenlijke rechtsregels, zodat de inbreuk op de normen niet automatisch het bestaan van een fout inhoudt³⁶⁷. Zoals hoger aangehaald omtrent de contractuele aansprakelijkheid kunnen deze normen uiteraard wel dienen tot nadere invulling van hoe respectievelijk een normaal zorgvuldig accountant of belastingconsulent in dezelfde omstandigheden zou handelen³⁶⁸, teneinde aldus eventueel een buitencontractuele fout vast te stellen.

b. Beoordelingsfouten ?

Omtrent beoordelingsfouten van de accountant en/of belastingconsulent bij de uitoefening van zijn beroep, lijkt alles wat reeds opgemerkt werd omtrent de vraag naar de contractuele aansprakelijkheid hier integraal te kunnen worden hernomen. Ondanks de theoretisch strengere norm waaraan de buitencontractuele aansprakelijkheid dient getoetst te worden, lijkt ook bij de beoordeling van dergelijke tekortkoming weinig of geen onderscheid gemaakt te worden. De "marginale toetsing", die aan de beroepsbeoefenaar een vrije marge laat bij de uitoefening van zijn -contractuele- werkzaamheden³⁶⁹, lijkt ook omtrent de vraag naar de buitencontractuele fout als beoordelingsmethode evenzeer aanvaard te worden.

c. Overtreding van deontologische normen ?

Het antwoord op deze vraag lijkt zeer betwist te zijn. Nogal wat auteurs lijken geneigd aan te nemen dat de overtreding van een deontologische norm automatisch in hoofde van de overtreder ook een fout uitmaakt in de zin van art. 1382 B.W.³⁷⁰. In zijn uiteenzetting omtrent de sancties op het ontbreken van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering, neemt TILLEMANN een voorzichtiger standpunt in³⁷¹, dat beter aanvaardbaar lijkt. Zoals bij de contractuele aansprakelijkheid dient het opleggen van een tuchtrechtelijke veroordeling aanzien te worden als een belangrijke indicatie voor het feit dat de accountant en/of belastingconsulent niet gehandeld heeft zoals het een normaal, zorgvuldig handelend beroepsbeoefenaar betaamt. Vermits er inderdaad strikt juridisch

362] Cass., 21 januari 1988, Arr. Cass., 1987-88, 641 en R.W., 1988-89, 675, noot E. DIERICKX; in dezelfde zin : Cass., 11 juni 1981, Arr. Cass., 1980-81, 1168 en R.W., 1981-82, 1748 met noot.

363] Zie: VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", T.Fisc.R., 1987, nr. 40

364] KRUIJTHOF, R., "Verbintenissen", T.P.R., 1994, I, 491.

365] Bvb. elke nalatigheid mbt. een wettelijk verplichte vermeldingen in een verslag.

366] TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", De Belgische Accountant, 1994, 22.

367] CORNELIS, L., Beginselen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht, Maklu, Antwerpen, 1989, nr. 150.

368] Cfr. supra.

369] Cfr. infra. Zie ook de hogergeformuleerde bedenkingen omtrent het begrip "marginale toetsing".

370] VAN OMMESLAGHE, P., La responsabilité des professionnels de la comptabilité et de la revision comptable, Centre des Facultés Universitaires Catholiques pour le recyclage en droit, p.3.

371] TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", De Belgische Accountant, 1994, 24.

geen band kan bestaan tussen een tuchtrechtelijke veroordeling en de burgerrechtelijke beroepsaansprakelijkheid³⁷², geeft deze stelling o.i. beter de ruimte weer die er voor de rechter blijft om de handelswijze van de accountant en/of belastingconsulent te beoordelen. Omtrent het belang van de overtreding van een deontologische norm bij het instellen van een buitencontractuele vordering, moet opnieuw verwezen worden naar art. 5 al.5 van de wet betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten dat nu uitdrukkelijk voorziet dat de beslissingen van de tuchtcommissie en van de commissie van beroep³⁷³ worden meegedeeld aan elke belanghebbende, wanneer deze de indiener van de klacht is geweest. Dit brengt met zich mee dat ook de klager-niet-client voortaan, wanneer zijn klacht tot een tuchtveroordeling zou leiden, wel degelijk steeds in de mogelijkheid zal zijn, de tuchtbeslissing en de erin vervatte motiveringen aan te wenden in het kader van een buitencontractuele vordering.

d. Volstaat een louter contractuele wanprestatie ?

Algemeen wordt aanvaard dat de louter contractuele tekortkoming op zich tegenover derden geen fout uitmaakt in de zin van art. 1382 B.W.³⁷⁴. Wel is het uiterst belangrijk erop te wijzen dat de algemene zorgvuldigheidsplicht, waarvan de miskenning een onrechtmatige daad oplevert, kan ontstaan of uitgebreid worden ten gevolge van een overeenkomst, waarin de benadeelde geen partij was³⁷⁵. In die zin zal het voor de rechter, die dient te oordelen omtrent een buitencontractuele vordering, toch vaak van belang zijn de precieze inhoud en omstandigheden van het contract tussen de accountant en/of belastingconsulent met diens cliënt na te gaan. Zo zal bv. de omstandigheid dat een bepaald advies in zeer hoogdringende omstandigheden werd verleend, eventueel ook weer van belang kunnen zijn voor de beoordeling van een eventuele buitencontractuele fout.

D. Kan de accountant en/of belastingconsulent zijn buitencontractuele aansprakelijkheid vrijbedingen?

Er bestaat in rechtspraak en rechtsleer niet de minste twijfel dat in het algemeen een contractant zijn buitencontractuele aansprakelijkheid kan vrijbedingen³⁷⁶. Het Hof van Cassatie heeft immers herhaaldelijk beslist dat de art. 1382 en volgende B.W. niet van openbare orde zijn³⁷⁷. Hieruit volgt dat de exoneratiebedingen in beginsel geoorloofd zijn, behoudens wanneer zij indruisen tegen dwingende wetsbepalingen of wanneer zij exoneratie zouden verlenen voor persoonlijk bedrog.

Toch dient, zelfs in het algemeen, hierop een zeer belangrijke nuance aangebracht te worden! Hetgeen iemand overeenkomt met zijn medecontractant, blijft sowieso een contractuele bepaling, die in se ten opzichte van derden niet tegenstelbaar is. Dit betekent dat hetgeen men met de medepartij overeenkomt eerder een vrijwaringsbeding³⁷⁸ is, dan het uitsluiten van de mogelijkheid van een buitencontractuele vordering. Hetgeen men met de medecontractant overeenkomt, komt inderdaad slechts neer op het feit dat deze laatste er zich toe zou verbinden om, wanneer een buitencontractuele vordering geformuleerd zou worden, vrijwaring te geven voor alle veroordelen, die ten gunste van derden zouden kunnen uitgesproken worden. In casu zou dit bijgevolg hoogstens betekenen dat de accountant en/of belastingconsulent wel degelijk kan aangesproken worden, doch dat hij zijn opdrachtgever in zake zou kunnen roepen, ten einde zich te horen vrijwaren. In de praktijk lijkt het gevaar groot dat een dergelijke buitencontractuele vordering zich voornamelijk zal voordoen wanneer de opdrachtgever zelf insolvent of in staat van faillissement verklaard werd en de schuldeisers met een dergelijke vordering pogen vooralsnog bepaalde bedragen te recupereren. In die omstandigheden zal de vrijwaringsclausule dan ook van geen enkele waarde meer zijn, vermits de opdrachtgever niet meer bij machte zal zijn om de beroepsbeoefenaar te vrijwaren voor de aanspraken van derden. Vandaar dat het van belang is er hoe dan ook op te wijzen dat bij het afsluiten van een dergelijke clausule weliswaar een bijkomende zekerheid ingebouwd zou worden, doch dat deze zeker de mogelijkheid van derden om een vordering tegenover de beroepsbeoefenaar in te stellen, niet zou uitsluiten.

372] Cfr. supra.

373] Art. 7 al. 5 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

374] VAN OMMESLAGHE, P., La responsabilité des professionnels de la comptabilité et de la revision comptable, Centre des Facultés Universitaires Catholiques pour le recyclage en droit, p.4.

375] LIMPENS J., "Responsabilité du Contractant envers le tiers du chef de la violation du contrat", Rev. Dr. Int. Dr. Comp., 1954, speciaal nummer, p. 102; Cass. 12 december 1958, R.C.J.B. 1960, 4, met noot G. VANHECKE.

376] NELISSEN, J.M., De gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, Limburgse Vereniging van Accountants, studiedag 10 oktober 1992, p.11.

377] Zie o.m.: Cass. 10 februari 1981, Arr. Cass., 1980-81, 643; Cass., 29 mei 1984, Arr. Cass., 1984-85, 1258.

378] Voor het onderscheid tussen "aansprakelijkheidsbeding" en "vrijwaringsbeding", zie: KRUIJTHOF, R., "Verbintenissen", T.P.R., 1994, I, nr. 228.

Daarnaast lijkt ook hier de wetwijziging van 13 april 1995 tenslotte aan deze mogelijkheid een einde te hebben gesteld, vermits het aangepaste art. 84 Hervormingswet, hernomen door art. 33 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, de accountant en de belastingconsulent³⁷⁹, in het algemeen verbiedt hun "gemeenschappelijke aansprakelijkheid" te beperken, terwijl de wetbepaling hierbij geen onderscheid maakt tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid. Wel zal het de accountant en/of belastingconsulent ongetwijfeld toegelaten zijn met de cliënt conventioneel overeen te komen welk gebruik gemaakt zal mogen worden van de geleverde adviezen of andere prestaties, en op deze wijze de mogelijke buitencontractuele vorderingen te beperken.

E. De buitencontractuele verjaring

Hoger³⁸⁰ werd aangetoond dat de wet van 10 juni 1998³⁸¹ de verjaringstermijn voor alle persoonlijke vorderingen beperkt heeft tot tien jaar, door invoering van het nieuwe artikel 2262bis B.W. Ook werd reeds verwezen naar de discussie omtrent het feit of de bijzondere verjaring van art. 2276ter B.W. alleen geldt voor de contractuele vorderingen, dan wel of deze ook zou gelden voor buitencontractuele geschillen. Er werd voorzichtig geopteerd voor de eerste opvatting.

De wet van 10 juni 1998 heeft echter ook nog ingrijpende wijzigingen in de regeling van de buitencontractuele verjaring doorgevoerd. Overeenkomstig art. 2262 al.1 2° B.W. verjaren alle rechtsovereenkomsten tot vergoeding van schade op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid door verloop van vijf jaar, te rekenen vanaf de dag, volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van de schade of van de verzwaaringservan en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon. In elk geval verjaart de vordering uiterlijk door verloop van twintig jaar vanaf de dag volgend op die waarop het feit, waardoor de schade is veroorzaakt, zich heeft voorgedaan. De wetgever heeft blijkbaar tot doel gehad de schuldeisers ertoe aan te zetten niet nodeloos te talmen, eenmaal zij zowel weet hebben van het bestaan van schade, als van de identiteit van de dader³⁸². Aan de andere kant dient aan de benadeelde ruimschoots de tijd gelaten te worden, ten einde hem toe te laten zich met zekerheid te vergewissen van de schade en de identiteit van de dader. Vandaar dat voor de buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen voortaan een dubbele termijnberekening moet worden in acht genomen.

V. DE DEONTOLOGISCHE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE ACCOUNTANT EN/OF BELASTINGCONSULENT

A. Inleiding

Naast de strikt strafrechtelijke sancties, die de accountant en/of belastingconsulent bij het uitoefenen van zijn beroep kan oplopen, bestaan er, zoals reeds aangegeven, ook een brede waaier van maatregelen, die naar aanleiding van bepaalde feiten kunnen worden opgelegd door de deontologische overheid. Deze "deontologische aansprakelijkheid" is zonder twijfel van belang voor de hierboven besproken facetten van aansprakelijkheid. De uitspraken op tuchtrechtelijk gebied zijn immers weliswaar nooit bindend voor de rechter, maar vormen vaak, zoals reeds hoger aangetoond, een zeer belangrijke indicatie voor deze om een fout in hoofde van de beroepsbeoefenaar vast te stellen³⁸³. Bij de deontologische aansprakelijkheid³⁸⁴ wordt de beroepsbeoefenaar

379] Sinds de laatstgenoemde wetwijziging, die de regel ook van toepassing verklaart op belastingconsulenten.

380] Zie supra omtrent de verjaring van de contractuele aansprakelijkheid.

381] Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, B.S., 17 juli 1998.

382] Zie: CLAEYS, I., "De nieuwe verjaringswet: Een inleidende verkenning", R.W., 1998-99, 394.

383] Cfr. supra.

384] Onder "deontologische aansprakelijkheid" sensu lato dienen alle gevolgen verstaan te worden, die te maken hebben met de deontologie, wat ruimer is dan de eigenlijke tuchtsancties (cfr. infra).

immers beoordeeld door vakmensen uit "de branche" zelf, terwijl dit voor de eigenlijke rechtbanken niet het geval is. Het is dan ook normaal dat bij gebreke aan een eigen specifieke deskundigheid met betrekking tot de materie, de rechter vaak geneigd zal zijn om zich naar het oordeel van de deontologische overheid te richten, wanneer hij de handswijze van een beroepsbeoefenaar dient te beoordelen. Bovendien wordt het bestaan ³⁸⁵ van bepaalde andere sancties, of de wijze van toepassing ervan ³⁸⁶, soms afhankelijk gemaakt van het al dan niet bestaan van wettelijk geregelde tuchtinstellingen.

Naast de belangrijke, zij het indirecte, gevolgen die de deontologische aansprakelijkheid voor de burger- en strafrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant en/of belastingconsulent kunnen teweeg brengen, is het bestuderen van deze deontologische aansprakelijkheid evenzeer van belang omwille van het feit dat de tuchtsancties zelf bijzonder verregaand kunnen zijn. Artikel 4 ³⁸⁷ van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, bepaalt dat tuchtstraffen kunnen worden opgelegd aan de accountants en belastingconsulenten:

- 1• "Die, in de uitoefening van hun opdrachten aan hun beroepsverplichtingen zijn tekort gekomen";
- 2• "Die tekort gekomen zijn aan de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die ten grondslag liggen aan het beroep".

Tegenover art. 91 van de Hervormingswet voegt het nieuwe artikel 4 een criterium toe:

- 3• "Die de rechten van de Schatkist manifest schenden of misbruik maken van de fiscale procedures bij de uitoefening van de activiteiten in belastingzaken".

Omtrent de formulering van dit laatste criterium is, bij het tot stand komen van de wet, heel wat te doen geweest. Oorspronkelijk voorzag de tekst van het ontwerp de mogelijkheid van tuchtsancties, voor zij die "de belangen van de Staatskist manifest miskenden". Deze formulering werd terecht, en met succes, bekritiseerd door de Raad van State, wegens zijn al te brede omschrijving ^{388 389}.

Het behoeft geen betoog dat de cumulatie van de gehanteerde begrippen tot een bijzonder breed toepassingsgebied aanleiding kan geven. Het is trouwens zo dat er, mede door de zeer brede waaier van potentieel foutieve handelingen, geen limitatieve lijst bestaat van professionele fouten, die aanleiding kunnen geven tot tuchtsancties. In wat hieronder volgt zullen we pogen kort de organisatie van de tuchtprocedure te beschrijven, met een korte verwijzing naar de voornaamste deontologische principes. Deze problematiek werd recent achtereenvolgens geregeld door het K.B. van 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der accountants ³⁹⁰ en de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten ³⁹¹. Het is belangrijk er nu reeds op te wijzen dat ook deze bronnen niet de bedoeling hebben op exhaustieve wijze de mogelijke deontologische inbreuken van de accountant en/of belastingconsulent te omschrijven. Bovendien is, in tegenstelling tot wat een vaststaande regel is in strafzaken, een tuchtrechtelijke sanctie mogelijk, zonder dat een wettekst de gelaakte handelingen expliciet "strafbaar" stelt. Het beginsel "nullum crimen, sine lege" geldt immers niet in tuchtzaken ³⁹².

B. De organisatie van de tuchtprocedure voor de accountants en belastingconsulenten.

Het K.B. van 1 maart 1998 regelde alleen de plichtenleer van de accountant, vermits de belastingconsulent op dat ogenblik als beroep nog niet gereguleerd was. De wet van 22 april betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, heeft daartegen de procedure voor beide beroepen geregeld. Wat de procedure betreft, voorziet het K.B. van 1 maart 1998 trouwens slechts enkele bepalingen, met name :

- De medewerkingsplicht van de accountant met de persoon die door de Raad van het Instituut, voorafgaand aan een eventuele tuchtvervolging, belast wordt met het onderzoek ³⁹³.

385] Bvb.: Art. 446 W.I.B. dat niet kan toegepast worden op beroepsbeoefenaars, die onder een wettelijk geregelde tucht vallen.

386] Bvb.: Art. 21 van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld.

387] Voordien art. 91 Hervormingswet.

388] Advies Raad van State bij het wetsontwerp betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, Gedr. St., Kamer, 1924/1, 63. Dezelfde kritiek werd ook toegelicht in het Verslag namens de Commissie voor het bedrijfsleven (Verslag namens de Commissie voor het bedrijfsleven bij het wetsontwerp betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, Gedr. St., Kamer, 1923/2, 10). Er werd terecht op gewezen dat de "belangen" van de Staatskist van nature vaak diametraal staan op de essentie van de functie van accountants en belastingconsulenten.

389] Deze bepaling beoogt een mogelijkheid van sanctie voor dezelfde gedragingen, waartegen de minister van Financiën, overeenkomstig art. 446 W.I.B. kan opkomen (cfr. supra). De Parlementaire Voorbereiding verwijst trouwens uitdrukkelijk naar dit artikel dat, door de wettelijke regeling van de beroepstucht voor belastingconsulenten, ook deze beroepsbeoefenaars onttrekt aan het toepassingsgebied van art. 446 W.I.B. (Memorie van Toelichting bij het wetsontwerp betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, Gedr. St., Kamer, 1998-99, 1924/1, 25)

390] het K.B. van 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der accountants, B.S., 31 maart 1998.

391] Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, B.S., 11 mei 1999.

392] Zie : GEENS K. Het vrije beroep, Beroepsschrift K.U. LEUVEN, 1986, nr. 684, p. 528; GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 13.

393] Art. 5 K.B. 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der Accountants, B.S., 31 maart 1998.

- Wanneer bij de Raad een klacht wordt ingediend, deelt de Raad na afloop het gemotiveerde resultaat van het onderzoek mee aan de klager ³⁹⁴.
- Het K.B. voorziet de mogelijkheid voor de Raad van het Instituut om de debatten bij te wonen of te worden gehoord, eventueel met bijstand van een advocaat. De tuchtcommissie kan elke klager horen ³⁹⁵.
- Verder legt het K.B. aan de accountant de verplichting op elke beslissing van de tuchtinstellingen, die een schorsing van meer dan een maand zou inhouden, ter kennis te brengen van de cliënt, die op hem een beroep zou doen tijdens de schorsing ³⁹⁶.

Verder is de bestaande procedure voor accountants, op enkele nieuwigheden na, vrij intact door de nieuwe wet overgenomen en van toepassing verklaard op beide beroepen. De nieuwe wet is in werking getreden op het moment van publicatie van zijn uitvoeringsbesluit in het Belgisch Staatsblad, zijnde 29 juni 1999.

1. Procedure

De beroepstucht wordt in eerste aanleg nog steeds gehandhaafd door de tuchtcommissie. Deze bestaat in eerste aanleg uit een voorzitter, rechter in de Rechtbank van Koophandel alsmede twee door de Raad van het Instituut aangeduide leden met dezelfde hoedanigheid als het betrokken lid ³⁹⁷. Voor elk effectief lid wordt een plaatsvervangend lid aangewezen. De commissie bestaat uit een Nederlandstalige en een Franstalige kamer. Voor wat de bevoegdheden van de kamer op taalgebied betreft, geldt als criterium de taal waarin de betrokkene accountant en/of belastingconsulent zijn verzoek om de beoogde hoedanigheid te bekomen heeft ingediend ³⁹⁸.

Iedere zaak wordt bij de tuchtcommissie aanhangig gemaakt door de Raad van het I.A.B., hetzij ambtshalve, hetzij op schriftelijke vordering van de Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep, hetzij op verzoek van elke belanghebbende ³⁹⁹. Nieuw is dat nu ook uitdrukkelijk de mogelijkheid wordt voorzien voor de Minister van Financiën om een klacht in te dienen, wanneer de feiten betrekking hebben op fiscale aangelegenheden, zoals bedoeld in art. 38 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen. De cliënt zelf kan nog steeds niet rechtstreeks een procedure aanhangig maken bij de tuchtcommissie, doch dient zich in de eerste plaats tot de Raad van het I.A.B. te wenden, zoals ook vroeger het geval was. De bevoegdheid van de Raad inzake het vormen van een oordeel of er al dan niet voldoende bezwaren bestaan en het, in dat geval, verwijzen van het dossier naar de tuchtcommissie, werd in de parlementaire voorbereiding uitdrukkelijk vergeleken met de bevoegdheid van de raadkamer in een gerechtelijk onderzoek ⁴⁰⁰.

De beslissing tot verwijzing dient in feite en in rechte gemotiveerd te zijn: zij dient een omschrijving van de feiten te vermelden, die aan de beroepsbeoefenaar verweten worden, evenals de wetsbepalingen, verordeningbepalingen of deontologische regels waarop de tenlastelegging steunt ⁴⁰¹.

Art. 7 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten ⁴⁰² bepaalt dat het hoger beroep tegen de beslissingen van de tuchtcommissie aanhangig worden gemaakt bij de commissie van beroep. Deze commissie wordt voorgezeten door een raadsheer bij het Hof van Beroep, bijgestaan door één rechter in de Rechtbank van Koophandel, één rechter in een Arbeidsrechtbank en twee leden, met dezelfde hoedanigheid als het betrokken lid ⁴⁰³. Zoals onder de vroegere wet is het bijgevolg nog steeds zo dat, waar in de tuchtcommissie een meerderheid aan accountants of belastingconsulenten zetelen, de meerderheid bij de commissie van beroep naar de beroepsmagistraten gaat. Dit zou te verklaren zijn ⁴⁰⁴ door de invloed van art. 6 E.V.R.M., dat voorschrijft dat iedereen het recht heeft om berecht te worden door een "onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie welke bij de wet is ingesteld". Blijkbaar werd voor de instelling van de commissie van beroep geoordeeld dat een meerderheid van beroepsmagistraten grotere garanties zou geven met betrekking tot de onafhankelijkheid en onpartijdigheid binnen de commissie. Zoals de tuchtcommissie, bestaat ook de commissie van beroep uit een Nederlandstalige en een Franstalige kamer, waarvan de bevoegdheidsverdeling dezelfde blijft. Ook hier verandert niets t.o.v. de regeling m.b.t. de accountants in de oude wet.

394] Art. 6 K.B. 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der Accountants: Het betreft hier alleen de mededeling van het feit of er al dan niet een tuchtvervolgning wordt ingesteld. Deze mededelingsplicht is te onderscheiden van art. 5 al.5 van de wet betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, dat de kennisgeving voorschrijft van de tuchtbeslissing.

395] Art. 7 K.B. 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der Accountants.

396] Art. 8 K.B. 1 maart 1998 tot vaststelling van het reglement van plichtenleer der Accountants. Het betreft hier de mededeling door de accountant zelf (alleen) aan de cliënten, die tijdens de schorsing op hem beroep zouden doen. Deze mededelingsplicht is eveneens te onderscheiden van art. 5 al.5 van de wet betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, dat de kennisgeving voorschrijft van de tuchtbeslissing door de tuchtinstelling en aan (onder meer) elke klager.

397] Afhankelijk van de hoedanigheid van het lid dat dient te verschijnen zullen dit accountants zijn of belastingconsulenten.

398] Art. 3 Wet 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten. Voordien : Art. 90 al.2 Hervormingswet.

399] Art. 5 al.2 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, voordien: Art. 94 Hervormingswet, dat art. 20 al. 2-5; art. 20bis; art. 21 al. 2-5 en art. 23 van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren uitdrukkelijk van toepassing verklaarde.

400] Advies van de Raad van State bij het wetsontwerp betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten, Gedr. St., kamer, 1998-99, 1924/1, p. 64.

401] Art. 5 al.2 3° Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

402] Vroeger :Artikel 93 van de Hervormingswet .

403] Art. 93 al.2 Hervormingswet.

404] In die zin: GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 15.

Hoger beroep kan, zoals in de oude wet ⁴⁰⁵, worden ingesteld door de betrokken beroepsbeoefenaar, de Raad van het I.A.B. en de Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep, eveneens binnen een termijn van een maand ⁴⁰⁶ na betekening van de uitspraak. De Raad van het I.A.B. wendt deze bevoegdheid regelmatig effectief aan, wanneer zij van oordeel is dat de door de tuchtcommissie uitgesproken sanctie onvoldoende streng is. Nieuw is dat voortaan ook de mogelijkheid wordt voorzien voor de Minister van Financiën om hoger beroep aan te tekenen, wanneer de feiten betrekking hebben op dezelfde materies, als deze waarvoor hij een klacht kan indienen ⁴⁰⁷, evenals dat hoger beroep kan worden aangetekend door elke indiener van de klacht ⁴⁰⁸. Het hoger beroep dient te gebeuren bij middel van een aangetekend schrijven, gericht aan de commissie van beroep binnen de wettelijke termijn ⁴⁰⁹.

Tegen de beslissingen van de tuchtcommissie kan in geval van verstek eerst nog verzet worden aangetekend binnen een termijn van een maand ⁴¹⁰ vanaf de betekening van de beslissing en dit bij aangetekend schrijven gericht aan de tuchtcommissie ⁴¹¹. In geval de zaak behandeld wordt op verzet, is, wanneer de opgeroepene opnieuw verstek laat gaan, geen nieuw verzet meer mogelijk.

Binnen de 3 maanden na de kennisgeving van de beslissing van de commissie van beroep kan de betrokken accountant of belastingconsulent, de Raad van het Instituut, de Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep en de Minister van Financiën een voorziening in cassatie ⁴¹² indienen, die verloopt in de vorm van een voorziening in burgerlijke zaken. In tegenstelling tot het hoger beroep is de voorziening in Cassatie niet mogelijk door de indiener van de klacht, andere dan de Minister van Justitie! De voorziening in cassatie schorst de uitspraak van de commissie van beroep. Indien de beslissing vernietigd wordt, verwijst het Hof van Cassatie de zaak naar dezelfde commissie van beroep, ditmaal anders samengesteld, die zich zal voegen naar de beslissing van het Hof betreffende de door het Hof beslechte rechtsvraag.

In een aantal belangrijke Cassatiearresten heeft het Hof zich uitgesproken over de vraag naar de "structurele geschiktheid van de tuchtorganen tot een onafhankelijk en onpartijdig rechtspreken". Het ging hem hier voornamelijk om de vraag of de tuchtcommissie door de nauwe banden met het Instituut en door de aanwezigheid van een personeelslid van het Instituut, nog wel kon beschouwd worden als een onpartijdige en onafhankelijke instelling, minstens of er in hoofde van diegene die diende te verschijnen geen gerechtvaardigde twijfels dienaangaande konden rijzen. Het Hof oordeelde, onder meer in zijn arrest van 12 maart 1998 ⁴¹³, dat de aangehaalde omstandigheden "niet van aard waren om gerechtvaardigde twijfels te doen ontstaan omtrent de geschiktheid van de tuchtcommissie onafhankelijk en onpartijdig te oordelen."

2. Rechten van de accountant en/of belastingconsulent n.a.v. deze procedure

Voor de tuchtcommissie dient de betrokken accountant en/of belastingconsulent, bij aangetekend schrijven, dat ten minste dertig dagen op voorhand dient te worden toegestuurd, uitgenodigd te worden om te verschijnen en gehoord te worden ⁴¹⁴. Deze brief moet op straffe van nietigheid de ten laste gelegde feiten vermelden en de mogelijkheid om inzage te nemen van het dossier. Bovendien dient de accountant en/of belastingconsulent te worden uitgenodigd om aan de tuchtcommissie een verweerschrift te richten, waarbij alle voor zijn verweer nuttige stukken zijn gevoegd.

- * Voor zijn verweer mag de betrokken accountant en/of belastingconsulent zich laten bijstaan door een advocaat of door een lid van het I.A.B. ⁴¹⁵. Zijn verweer mag zowel mondeling als schriftelijk geformuleerd worden.
- * De accountant en/of belastingconsulent dient gehoord te worden in de taal die dezelfde is als deze waarmee hij zijn verzoek om de hoedanigheid van accountant te bekomen heeft ingediend. Het volledige tuchtonderzoek dient het gebruik van deze taal te respecteren ⁴¹⁶.
- * De procedure is openbaar, tenzij de opgeroepen persoon een behandeling achter gesloten deuren vraagt of een openbare procedure gevaar oplevert voor de goede zeden, de openbare orde, de nationale veiligheid, het belang van minderjarigen, de

405] Art. 21 al. 2 van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren.

406] De oude wet sprak van dertig dagen.

407] Cfr. supra.

408] Art. 7 al.2 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

409] Art. 7 al.3 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

410] Ook hier voorzorg de oude wet een termijn van dertig dagen.

411] Art. 6 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

412] Art. 8 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

413] Cass. 12 maart 1998, nr. D.97.0004.N/1.

414] Art. 5 al.3 . van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

415] Dit was vroeger zo op grond van de rechtspraak (zie o.m.: R.v.St. 12 maart 1990, T.B.P., 1991, 204, nr. 34.319) maar is nu uitdrukkelijk opgenomen in Art. 5 al.3 . van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

416] Art. 5 al.3 in fine van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten. De wet schrijft niet voor dat, zo hij zich laat bijstaan door een lid van het I.A.B., deze laatste dezelfde hoedanigheid moet hebben.

417] Zo werd een tuchtonderzoek van de Raad van het Instituut der Bedrijfsrevisoren, met een besluit in het frans genomen, terwijl de betrokken persoon in het onderzoek steeds het nederlands had gebruikt, nietig verklaard. (Tuchtr. ber. bedrijfsr. 17 februari 1993, T.G.R., 1993, 87).

418] Art. 5 al.4 Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

419] Art. 20 al. 5 van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren. Deze uitdrukkelijke bepaling was aanvankelijk van groot belang omdat het Hof van Cassatie lange tijd oordeelde dat in tuchtzaken niet kan gesteund worden op de in art. 6 al.1 E.V.R.M. voorgeschreven verplichting van openbaarheid, omdat art. 6 al.1 E.V.R.M. niet van toepassing werd geacht in tuchtrechtspleging voor zover het de openbare behandeling voorschrijft. (zie hieromtrent : Cass. 19 april 1979, R.W., 1979-80, 1699; Cass. 15 juni 1979, Arr. Cass., 1978-79, 1232; Cass. 20 september 1979, Arr. Cass., 1979-80, 77; Cass. 31 januari 1980, Arr. Cass. 1979-80, 639; Cass. 21 januari 1982, R.W., 1982-83, 549). In meer recente rechtspraak is het Hof, na een aanhoudende polemiek met de rechtspraak van het E.H.R.M. en na enkele duidelijke arresten van het Europese Hof, althans voor wat het recht op openbare behandeling betreft, hierop teruggekeerd, wanneer de beslissing van het tuchtorgaan betrekking heeft op het ontnemen van het recht een beroep uit te oefenen. Een procedure met betrekking tot een dergelijke maatregel wordt nu uitdrukkelijk aanzien als een "procedure die betrekking heeft of aanleiding geeft tot het vaststellen van burgerlijke rechten en verplichtingen", in de zin van art. 6 E.V.R.M. (zie: Cass. 14 april 1983, R.W., 1983-84, 83, met noot LEMMENS, P.; Cass. 24 juni 1983, R.W., 439; Cass. 17 april 1989, R.W., 1989-90, 400). Daartegenover staat wel nog steeds recente rechtspraak van de Raad van State (R.v.St. 11 december 1991, R.A.C.E., 1991, nr. 38.303; R.v.St. 27 april 1992, A.P.M., 1992, nr. 39.230) en van het Hof van Cassatie (Cass. 14 mei 1987, Arr. Cass., 1986-87, 1210), waarin een tuchtprocedure waarbij een statutair ambtenaar wordt afgezet, niet geacht werd betrekking te hebben op rechten en plichten met een burgerlijk karakter, zodat art. 6 E.V.R.M. niet toepasselijk werd verklaard. Art. 6.1 E.V.R.M. is volgens deze rechtspraak niet toepasselijk wanneer de tuchtprocedures betrekking hebben op rechten en plichten uit "niet contractuele rechtsbetrekkingen", waarmee ondermeer het tuchtrecht voor ambtenaren en magistraten bedoeld wordt. Art. 6.1 E.V.R.M. zou evenmin gegarandeerd moeten worden voor deze tuchtprocedures, die nog een beroep openlaten bij een rechterlijke instantie met volle rechtsmacht, die zelf wél de garanties van art. 6.1 E.V.R.M. verstrekt. (R.v.St. 5 april 1990, T.B.P., 1991, 346, nr. 34.646; R.v.St. 25 januari 1993, T.B.P., 1993, 632, NR. 41.726). De interne hogere rechterlijke instanties blijven dan ook nog steeds restrictief bij het omschrijven van het toepassingsgebied van art. 6.1 E.V.R.M. Deze problematiek wordt tenslotte ook nog verder toegelicht in onder meer: LAMBERT, P., "La Convention européenne des droits de l'homme, et les procédures disciplinaires au sein des professions libérales", Rev. tr. dr. homme, 1990, 35-44; RASSON-ROLAND, A., "Les procédures disciplinaires devant les ordres professionnels sont-elles soumises à l'article 6 par.1 de la convention de sauvegarde de droits de l'homme?", Adm. Publ., 1983, 205-240 en LAMBERT, P., "La Convention européenne des droits de l'homme et le droit disciplinaire", J.T., 1988, 53-58.

420] Cass. 27 april 1990, R.W., 1990-91, 445.

421] Art. 7 al.4 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

bescherming van het privé-leven, "het belang van de rechtspraak" of het beroepsgeheim⁴¹⁸. Voordien was het voor de accountant omgekeerd al mogelijk te eisen dat de rechtspleging in het openbaar gebeurde, wat diende ingewilligd te worden, tenzij dezelfde redenen zich hiertegen verzetten⁴¹⁹. Het niet ingaan op de vraag van de accountant omwille van één der hoger genoemde redenen, diende gemotiveerd te worden. De uitspraak van de tuchtrechtelijke beslissing diende ook onder de oude wet reeds sowieso in openbare zitting te gebeuren, tenzij de betrokkene hieraan uitdrukkelijk verzaakte⁴²⁰.

- * De beslissingen van de tuchtcommissie zijn met redenen omkleed en worden, bij aangetekend schrijven, ter kennis gebracht van de opgeroepen persoon, van de Raad van het I.A.B. en van de Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep. Overeenkomstig het nieuwe artikel 5 al.5 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten worden de beslissingen daarnaast voortaan ook aan de Minister van Financiën en aan de klager meegedeeld. Samen met de betekening worden op straffe van nietigheid alle gepaste inlichtingen verstrekt betreffende de termijn van verzet en van hoger beroep, en de wijze waarop verzet op hoger beroep tegen de beslissing kunnen worden ingesteld. De Procureur-Generaal kan de mededeling vragen van het dossier⁴²¹.
- * Voor de commissie van beroep dient de accountant en/of belastingconsulent bij aangetekend schrijven, dit keer ten minste 15 dagen op voorhand toegestuurd, te worden uitgenodigd om te verschijnen en gehoord te worden. Hij dient opnieuw de gelegenheid te worden geboden inzage te nemen van het dossier.
- * Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat ook in de nieuwe wet de accountant en/of belastingconsulent, die voor de tuchtcommissie of de commissie van beroep dient te verschijnen een recht van wraking heeft in alle omstandigheden omschreven in artikel 828 G.W.⁴²² Over een wraking dient dezelfde raad te beslissen, in een andere samenstelling.

3. De tuchtrechtelijke sancties

De tuchtsancties die kunnen worden opgelegd zijn uitdrukkelijk voorzien in artikel 5 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten. Zij bestaan uit :

- de waarschuwing;
- de berisping;
- het verbod om bepaalde opdrachten nog te aanvaarden of voort te zetten;
- de schorsing voor ten hoogste één jaar;
- de schrapping.

De eerste twee sancties zijn louter morele sancties en houden geen enkele effectieve beperking van de rechten van de accountant en/of belastingconsulent in. De schorsing mag, zoals gezegd, niet langer dan één jaar duren omdat een schorsing van langere duur of van onbepaalde duur in wezen zou neerkomen op een verkapt vorm van schrapping. Andere sancties zijn niet mogelijk: de Raad van State aanvaardt slechts het opleggen van een niet door wet voorziene tuchtrechtelijke sanctie, wanneer een volledig tuchtrechtelijk statuut ontbreekt en de sancties niet wettelijk vastgelegd zijn⁴²³. De vraag of de wetswijziging, die de meldingsplicht aan de accountant en belastingconsulent oplegt, een bijkomende "tuchtsanctie" invoert, komt verder aan bod.

Art. 5 al.6 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten voorziet voortaan uitdrukkelijk dat alle tuchtsancties, lichter dan de schorsing, automatisch, na verloop van vijf jaar te rekenen vanaf de definitieve beslissing, waarbij een tuchtsanctie werd uitgesproken, worden uitgewist, als het lid ondertussen geen nieuwe schorsing of een andere sanctie heeft opgelopen. De wet bepaalt niet of het hier om een definitief geworden (nieuwe) sanctie moet gaan, maar dit mag geredelijk worden aangenomen, gezien de schorsende werking van de rechtsmiddelen.

Hetzelfde artikel voorziet een procedure van eerherstel voor de sancties, die in toepassing van de hogeraangehaalde bepaling, niet (automatisch) zijn uitgewist. Eerherstel heeft voor gevolg dat alle gevolgen van de tuchtveroordeling naar de toekomst toe buiten werking gesteld worden. Het eerherstel wordt ingediend bij de commissie van beroep en is slechts ontvankelijk, op voorwaarde dat :

- Vijf jaar is verlopen sedert de datum van de definitieve beslissing, waarbij de laatste tuchtstraf werd uitgesproken;
- Er voorafgaand strafrechtelijk eerherstel werd bekomen, indien hetzelfde feit ook tot een strafrechtelijke veroordeling aanleiding heeft gegeven.

Wanneer de commissie van beroep een aanvraag afwijst, dienen twee jaar te verstrijken, alvorens de commissie van beroep zich over een nieuwe aanvraag kan uitspreken. Voor de berekening van de termijn geldt telkens de dag van de uitspraak.

4. De onafhankelijkheid van de tuchtvordering

Hoger werd er reeds op gewezen dat de burgerlijke rechtbank en de strafrechter op geen enkele wijze gebonden zijn door hetgeen de tuchtrechter beslist⁴²⁴, doch dat dit hoogstens als een, weliswaar vaak belangrijke, indicatie zal kunnen gelden, omwille van het feit dat de beroepsbeoefenaar voor de tuchtrechter door zijn gelijken, en specialisten in het vakgebied, beoordeeld wordt. Omgekeerd is het nu ook zo dat de tuchtvordering in se onafhankelijk staat van de burgerlijke en/of strafrechtelijke vorderingen⁴²⁵. Dit wordt reeds in de eerste plaats geïllustreerd door het feit dat er geen regel bestaat die stelt dat de tuchtrechtelijke vordering dient opgeschort te worden in afwachting van een beslissing van de strafrechter⁴²⁶, dit in tegenstelling met de burgerlijke vordering die, lopende een strafrechtelijk onderzoek, steeds opgeschort dient te worden⁴²⁷. Ook het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 15 oktober 1987⁴²⁸ uitdrukkelijk beslist dat er geen regel of principe "le criminel tient le disciplinaire en état" bestaat.

Belangrijker echter is het op te merken dat ook ten gronde de tuchtrechter niet verplicht is om een eventuele beslissing van de strafrechter of van de burgerlijke rechter te volgen in die zin dat een strafrechtelijke fout of een burgerrechtelijke fout niet noodzakelijk ook een disciplinaire fout uitmaakt. De oorzaak hiervoor is te zoeken in het feit dat een tucht-vordering het sanctioneren van andere gedragingen beoogt, dan deze welke gesanctioneerd worden voor de burgerlijke of de strafrechtbank. GODEFROID⁴²⁹ verwijst hieromtrent naar de uitspraak van VANHAUWAERT, die stelde dat "de grond van een tuchtsanctie in de eerste plaats dient gezocht te worden in het kwaad dat berokkend wordt aan de morele belangen van het korps en van het beroep waartoe men behoort, evenals de noodzaak om binnen dit korps de tucht in stand te houden, die noodzakelijk is voor de goede werking en de uitvoering van de taken die eigen zijn aan het beroep". Uit het feit dat de deontologische vordering totaal andere bestaansmotieven heeft, dient de noodzaak van haar onafhankelijkheid te worden afgeleid. Artikel 417 Gerechtelijk Wetboek bevestigt deze onafhankelijkheid uitdrukkelijk. Omgekeerd is het om dezelfde reden ook perfect mogelijk dat er een tuchtsanctie wordt uitgesproken, zonder dat er sprake is van een strafrechtelijk kwalificeerbare gedraging of zonder dat er burgerlijke belangen geschaad werden. Toch lijkt het aanbevolen dat, bij de beoordeling van een tucht-vordering omtrent feiten, die tevens een strafrechtelijke vordering met zich mee hebben gebracht, de tuchtrechter zijn uitspraak opschort tot de strafrechter op definitieve wijze uitspraak heeft gedaan. Dit lijkt om meerdere redenen aangewezen⁴³⁰, zodat desgevallend ook eventueel een verzoek in die zin aan de tuchtinstantie kan gericht worden. Er is immers het gevaar van tegenstrijdigheden in de uitspraak omtrent de vaststelling van de feiten. Wat als een accountant of belastingconsulent een tuchtsanctie oploopt omdat hij valsheden in geschriften zou hebben gepleegd, maar daarna door de strafrechter voor dezelfde feiten wordt vrijgesproken? Vermits een vonnis van de strafrechter geldt erga omnes⁴³¹ kan de tuchtinstantie voor wat de vaststelling van de feiten betreft, de beslissing van de strafrechter niet miskennen⁴³². Samenvattend kan gesteld worden dat de tuchtrechter alleen gebonden is tot hetgeen de strafrechter "zeker en noodzakelijk" heeft beslist met betrekking tot de feiten en de strafrechtelijke kwalificatie, doch dat de tuchtrechter volledig onafhankelijk oordeelt over de "deontologische kwalificatie" en de "opportunitet" van het opleggen van een tuchtmaatregel.

422] Art. 5 al.3 in fine van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

423] R.v.St. 3 november 1961, Arr. R.v.St., 1961, 952 ; R.v.St. 3 november 1961, Arr. R. v.St., 1961, 1956.

424] Ter illustratie: Brussel 7 november 1985, J.T., 1986, 371.

425] R.v.St. 6 juni 1989, Adm. Publ., 1989, 89, nr. 32.705.

426] R.v.St. 17 mei 1989, T.B.P., 1990, 73, nr. 32.611. Zie echter ook: BEKAERT, H., "Le criminel tient aussi le disciplinaire en état", J.T., 1982, 473-479.

427] "Le criminel tient le civil en état".

428] Cass. 15 oktober 1987, R.W. 1987-88, 992.

429] GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 16.

430] GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 17.

431] Zie o.m.: R.v.St. 5 juli 1991, A.P.M., 1991, 98, nr. 37.512.

432] Cass. 21 maart 1986, Arr. Cass., 1986, 1008.; Cass. 15 oktober 1987, R.W., 1987-88, 992; R.v.St. 6 juni 1989, Adm. Publ., 1989, 89, nr. 32.705.

Tegenover de duidelijke omschrijving van sancties, steekt tenslotte schril het ontbreken af van elke wettelijke precisering met betrekking tot de vraag voor welke feiten deze sancties kunnen worden uitgesproken. Op basis van art. 4 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten kan zeer ruim worden vooropgesteld dat tuchtstraffen kunnen worden opgelegd voor alle tekortkomingen aan de beroepsverplichtingen en alle tekortkomingen aan de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid, die ten grondslag liggen aan het beroep. De nieuwe wet heeft, zoals hoger reeds opgemerkt, dit toepassingsgebied nog uitgebreid door ook die gedragingen te beogen, "waarbij de rechten van de schatkist manifest geschonden worden of de fiscale procedures misbruikt worden" Volgens GODEFROID ⁴³³, Voorzitter van de Franstalige beroepscommissie, verantwoordt een dergelijke brede waaier van mogelijk sanctioneerbare handelingen precies de noodzaak van het feit dat de beroepsbeoefenaar door zijn gelijken wordt beoordeeld en niet door een buitenstaander. Deze marge maakt bovendien mogelijk dat de tuchtcommissie of de commissie van beroep rekening houden met alle omstandigheden die een bepaald voorval kenmerken, wat niet mogelijk zou zijn wanneer sancties gekoppeld zijn aan strikt omschreven bepalingen, zoals dit in het strafrecht het geval is. In die zin dient de ruimte die de wetgever op deontologisch vlak laat bestaan, niet noodzakelijk te leiden tot een strengere beoordeling van de handelswijze van de beroepsbeoefenaar, vermits, volgens de auteur, de deontologische overheid slechts dient op te treden wanneer een lid op fundamentele wijze tekort komt aan de deontologische voorschriften.

Twee belangrijke Cassatiearresten verdienen nog een vermelding, omtrent de vrijheid van de tuchtorganen om, bij de bepaling van de sanctie, met bijzondere omstandigheden rekening te houden :

- * In het Cassatiearrest van 18 maart 1994 ⁴³⁴ besliste het Hof dat "niets de commissie van beroep belet, bij de beoordeling van de sanctie, rekening te houden met alle omstandigheden van de zaak en inzonderheid met de omstandigheid dat de overtreder sinds de verstreken tijd niets gedaan had om de onregelmatige toestand te doen ophouden." Dit arrest toont het belang van de houding van de overtreder, na het vaststellen van de deontologische inbreuk ⁴³⁵.
- * In het Cassatiearrest van 25 juni 1998 ⁴³⁶ oordeelde het Hof dat de tuchtrechter, bij het bepalen van een sanctie, wel degelijk rekening mag houden met voorheen reeds opgelopen tuchtsancties voor gelijkaardige feiten, zonder dat dit zou betekenen dat de overtreder een tweede keer gesanctioneerd zou worden voor deze vroegere feiten.

433] GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 19.

434] Cass. 18 maart 1994, nr. D.93.0002.N/7.

435] Zie ook: Jaarverslag IDAC, 1998, p. 84.

436] Cass. 25 juni 1998, nr. D.97.0028.N/9; Zie ook: TILLEMANS, B., "Het tuchtrecht van het IDAC: een overzicht van rechtspraak" in "Liber Amicorum Raymond Krockaert", Idac (ed.), Lannoo, Tielt, 1998, 335. De auteur noemt dit een "verzwarende omstandigheid", een term die op zich voor kritiek vatbaar is.

5. Bestaat er verjaring van de tuchtvordering?

De onafhankelijkheid van de tuchtvordering brengt ook met zich mee dat een eventuele vervolging op tuchtrechtelijk gebied volledig los staat van de strafrechtelijke verjaring van de feiten waarop de vordering betrekking heeft. Bij gebrek aan wettelijke regeling van een verjaringstermijn kan de verjaring naar aanleiding van een tuchtrechtelijke vordering dan ook nooit ingeroepen worden. Het ware wellicht wenselijk dat er ook in die zin een wetgevend initiatief zou komen, dit om nader te omschrijven van welk ogenblik af geen tuchtrechtelijke gevolgen meer kunnen worden gegeven aan feiten die dateren van jaren geleden. Zolang dit het geval niet is, zal men er zich wellicht ter verdediging van het feit dat de feiten dateren van jaren terug, moeten toe beperken om het verstrijken van de jaren als "verzachtende omstandigheden" in te roepen⁴³⁷. Wel wordt aanvaard dat een tuchtverheid binnen een "redelijke termijn" uitspraak dient te doen⁴³⁸. Wellicht kan verdedigd worden dat ook de "behandeling" van de zaak overeenkomstig art. 6 E.V.R.M. binnen een "redelijke termijn" dient te gebeuren, wat ons in eerste instantie terugvoert tot de hogeraangehaalde problematiek met betrekking tot de toepasselijkheid van dit artikel in tuchtprocedures. De vereiste van behandeling van een tuchtvervolging binnen een redelijke termijn lijkt echter door de rechtspraak zelfs niet noodzakelijk afhankelijk gesteld te worden van de al dan niet toepasselijkheid van art. 6.1 E.V.R.M.⁴³⁹, vermits deze "redelijke termijn" als een algemeen rechtsbeginsel aanvaard wordt dat zonder meer in alle procedures gerespecteerd dient te worden⁴⁴⁰. De appreciatie van de redelijke termijn moet gebeuren in het licht van de concrete gegevens van de zaak, van de onzekerheid waarin de betrokkene verkeert gedurende de tegen hem gevoerde procedure⁴⁴¹, alsmede in het licht van de moeilijkheden tot bewijslevering, die door het verstrijken van de tijd kunnen zijn ontstaan⁴⁴².

6. De bevoegdheid van het Hof van Cassatie

Art. 8 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten voorziet uitdrukkelijk de mogelijkheid om binnen de drie maanden een voorziening in cassatie in te dienen tegen de (tucht⁴⁴³)beslissingen van de commissie van beroep. De bevoegde tuchtverheid oordeelt echter soeverein omtrent de opportuniteit van een tuchtmaatregel, de beoordeling van de ernst van de feiten en de keuze van de sanctie⁴⁴⁴. Een voorziening in Cassatie zal niet aangewend kunnen worden om het Hof zelf een nieuw oordeel over deze opportuniteitsbeoordeling te laten uitspreken. Het Hof van Cassatie heeft trouwens zelf reeds, onder meer in zijn arrest van 8 november 1996⁴⁴⁵ beslist dat de tuchtorganen onaantastbaar oordelen en dat het niet aan haar toekomt te oordelen of de sanctie evenredig is met de begane inbreuken, omdat dit zou neerkomen op het bekritisieren van de feitelijke beoordeling van de commissie van beroep. Het Hof zou slechts kunnen verbreken omwille van het vaststaan van een "kennelijk overdreven sanctie, die strijdig zou zijn met art. 3 E.V.R.M."⁴⁴⁶ De bevoegdheden die het Hof van Cassatie wel heeft, kunnen in concreto min of meer vergeleken worden met de wijze waarop de Raad van State toezicht kan uitoefenen over het tuchtrecht bij ambtenaren⁴⁴⁷. In het tuchtrecht bij ambtenaren is de Raad van State bevoegd er op toe te zien of de feiten die ten laste gelegd worden van de ambtenaar vaststaan⁴⁴⁸ en het voorwerp van een tuchtsanctie kunnen uitmaken; of de tuchtsanctie een wettelijk voorziene sanctie is en of de opgelegde sanctie niet buiten elke redelijke verhouding staat tot de vastgestelde feit⁴⁴⁹. De toetsing door de Raad van State is dan ook een marginale toetsing⁴⁵⁰. Deze principes kunnen mutatis mutandis doorgetrokken worden met betrekking tot de toetsing die het Hof van Cassatie over de tuchtuitspraken inzake accountants en/of belastingconsulenten kan uitoefenen.

437] GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 18.

438] R.v.St. 20 februari 1990, T. Gem., 1990, 123, nr. 34.108.

439] Zie de eerder behandelde problematiek.

440] R.v.St. 20 februari 1990, T.B.P., 1990, 57, nr. 34.108.; R.v.St. 16 oktober 1992, R.A.C.E., 1992, nr. 40.749.

441] Cass. 22 juni 1984, Arr. Cass., 1984, 1392.

442] Cass. 13 oktober 1993, Verkeersrecht, 1994, 39.

443] Cfr. infra.

444] R.v.St. 2 juli 1991, A.P.M., 1991, nr. 37409; R.v.St. 2 oktober 1991, R.A.C.E., 1991, nr. 37.794.

445] Cass. 8 november 1996, nr. D.95.0041.N/7.; zie ook: Cass. 23 oktober 1997, nr. D.97.0018.N/3.

446] Zie: Cass. 12 maart 1998, nr. D. 97.0003.N/8. In het concrete geval werd geen kennelijke onevenredigheid vastgesteld.

447] Zie hieromtrent o.m.: GEUS, J., "Le respect des droits de la défense en matière disciplinaire: évolution récentes du contrôle exercé par le Conseil d'Etat", Adm. Publ., 1989, 61-66.

448] Zie hieromtrent de hogerbepaalde relatieve onafhankelijkheid van de tuchtvervolging, die niet geldt voor de feiten zelf die de strafrechter als al dan niet bewezen heeft vastgesteld.

449] Zie o.m.: R.v.St. 27 mei 1992, A.P.M., 1992, nr. 39.491; R.v.St. 19 februari 1980, R.W., 1979-80, 2757.

450] R.v.St. 20 februari 1990, T. Gem., 1990, 123, nr. 34.108; R.v.St. 31 maart 1992, Arr. R.v.St., 1992, nr. 39.134.

C. De voornaamste deontologische regels, aan de hand van recente tuchtrechtspraak.

Het K.B. van 1 maart 1998 regelt, zoals hoger aangehaald, slechts een aantal algemene principes van de plichtenleer van de accountant. Het K.B. voorziet in een aantal krachtlijnen betreffende de onafhankelijkheid, de wijze van uitvoering van de opdrachten, de samenwerkingsverbanden, de relaties met de confraters en met de cliënten, de bepaling van het ereloon, het publiciteitsverbod, de beroepsdiscretieplicht en het beroepsgeheim en de permanente beroepsopleiding. Verder voorziet art. 27 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige beroepen dat de Raad bevoegd is de technische en deontologische normen en aanbevelingen vast te leggen. Voor een duidelijk overzicht van de voornaamste tuchtrechtelijk gesanctioneerde beroepsverplichtingen, kan verwezen worden naar de bijdrage van Bernard TILLEMAN in het Liber Amicorum Raymond KROCKAERT⁴⁵¹. Aan de hand van recente rechtspraak bespreekt de auteur de meest voorkomende deontologische inbreuken. In het jaarverslag van het I.D.A.C. 1998 werd verder een overzicht gegeven van de in 1998 uitgesproken beslissingen van de tuchtcommissie en de commissie van beroep.

De meest voorkomende inbreuken blijven: het uitoefenen van het beroep in een niet erkende vennootschap⁴⁵²; het niet beantwoorden van briefwisseling van het Instituut⁴⁵³; het niet (tijdig) betalen van de bijdragen aan het Instituut⁴⁵⁴; het uitoefenen van het retentierecht op documenten van de cliënt⁴⁵⁵; het voeren van publiciteit in strijd met de deontologische norm n°2⁴⁵⁶ en het voeren van commerciële activiteiten⁴⁵⁷. Bij ieder tuchtonderzoek wordt bovendien nagegaan of het lid voldoet aan de norm voor permanente vorming. Art. 7 van de norm voor permanente vorming van 7 september 1998 voorziet uitdrukkelijk dat, naast steekproefsgewijze controles, er bij een tuchtrechtelijk onderzoek systematisch een controle gebeurt, wat vaak tot een bijkomende vervolging aanleiding geeft.

Wat het verbod op publiciteit en de deontologische norm n°2 betreft, zal dienen afgewacht te worden welke juridische gevolgen het arrest van het Hof van Cassatie van 7 mei 1999⁴⁵⁸ zal hebben voor de specifieke voorschriften voor de accountant en/of belastingconsulent. Een aanpassing zal zich wellicht hoe dan ook opdringen. In dit arrest werd immers algemeen geoordeeld dat de beslissingen van de Ordes van de georganiseerde vrije beroepen door de tuchtorganen moeten getoetst worden aan de eisen van de wet op de mededinging. Concreet werd een tuchtsanctie van de commissie van beroep van de Orde der apothekers vernietigd omdat de commissie van beroep had geweigerd na te gaan of het publiciteitsverbod zelf verzoenbaar was met de eisen van de mededinging. Voor een overzicht van de rechtsleer omtrent de mogelijke draagwijdte van de toepassing van het mededingingsrecht op de vrije beroepen kan verwezen worden naar de noot van MONTAGNIE bij het geciteerde arrest⁴⁵⁹. Verwacht mag worden dat in de nabije toekomst talloze discussies gevoerd zullen worden m.b.t. de houdbaarheid van heel wat bestaande deontologische regels, bij toetsing aan het mededingingsrecht en het verbod op concurrentiebeperkende voorschriften. Concurrentiebeperkende voorschriften zullen nog slechts afdwingbaar kunnen zijn, als aangetoond kan worden dat deze verantwoord worden door overwegingen van algemeen belang⁴⁶⁰. Deze discussies zullen het vaakst naar boven komen, naar aanleiding van concrete tuchtrechtelijke vervolgingen, wegens mogelijke inbreuken op diezelfde deontologische regels.

451] TILLEMAN, B., "Het tuchtrecht van het DAC: een overzicht van rechtspraak" in "Liber Amicorum Raymond Krockaert", IDAC (ed.), Lannoo, Tielt, 1998, 311-393.

452] Tuchtcommissie 9 januari 1998, nr. 642/N/97; Tuchtcommissie 30 januari 1998 en Commissie van Beroep 23 april 1998, nr. 648/N/97; Tuchtcommissie 24 april 1998 en Commissie van Beroep 17 september 1998, nr. 662/N/98; Tuchtcommissie 6 maart 1998, nr. 339/F/1997/173.

453] Tuchtcommissie 9 januari 1998, nr. 642/N/97; Tuchtcommissie 24 april 1998, nr. 662/N/98; Tuchtcommissie 3 september 1998, nr. 369/F/1998/187; Tuchtcommissie 1 juli 1998, nr. 347/F/1998/176; Tuchtcommissie 15 oktober 1998, nr. 383/F/1998/194.

454] Tuchtcommissie 1 juli 1998, nr. 365/F/1998/185.

455] Tuchtcommissie 1 juli 1998, nr. 347/F/1998/176.

456] Commissie van Beroep 23 april 1998, nr. 291/F/1995/151.

457] Commissie van Beroep 23 april 1998, nr. 333/F/1997/170.

458] Cass. 7 mei 1999, R.W., 1999-2000, 112-1414, met noot MONTAGNIE, Y..

459] MONTAGNIE, Y., "Toepassing van het mededingingsrecht op vrije beroepen: de Orden onder vuur", R.W., 1999-2000, 115-118.

460] Arbitragehof 30 april 1997, R.W., 1997-98, 636.

D. Kan de Raad van het Instituut zelf een maatregel opleggen waarbij een verbod wordt opgelegd bepaalde opdrachten uit te voeren?

1. Het intrekken van de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent, omdat iemand niet langer voldoet aan de wettelijke voorwaarden.

Art. 19 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen ⁴⁶¹ bepaalt uitdrukkelijk de voorwaarden waaraan iemand dient te voldoen opdat het Instituut hem de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent zou kunnen verlenen. Zo mag de persoon in kwestie onder meer niet beroofd geweest zijn van de burgerlijke en politieke rechten, niet in staat van faillissement verklaard geweest zijn zonder eerherstel te hebben bekomen en geen gevangenisstraf van tenminste 3 maand hebben opgelopen voor welbepaalde misdrijven. Art. 22 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen ⁴⁶² bepaalt uitdrukkelijk dat de hoedanigheid van de accountant en/of belastingconsulent, door het Instituut kan worden ingetrokken, indien de voorwaarden voor de toekenning ervan niet meer vervuld zijn. Het kan dan ook niet betwijfeld worden dat de Raad van het Instituut de bevoegdheid heeft om, wanneer een accountant en/of belastingconsulent, die zich bijvoorbeeld in één van de omstandigheden bevindt omschreven in art. 19 van de wet van 22 april 1999, en bijgevolg niet meer voldoet aan de voorwaarden voor de toekenning van de hoedanigheid in kwestie, diens hoedanigheid in te trekken, wat van rechtswege ook de doorhaling meebrengt in het register van de externe accountants en/of belastingconsulenten. Hetzelfde artikel voorziet nu wel, in tegenstelling tot de oude regeling, uitdrukkelijk dat, na afloop van een termijn van vijf jaar, te rekenen van het moment waarop de schrappingsbeslissing kracht van gewijsde heeft gekregen, de herinschrijving op de lijst kan gevraagd worden.

Artikel 23 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen ⁴⁶³ voorziet uitdrukkelijk dat tegen elke beslissing van het Instituut waarbij het verlenen van de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent geweigerd of ingetrokken wordt, hoger beroep kan worden aangetekend bij de commissie van beroep. Het wordt niet betwist dat een dergelijke maatregel niet beschouwd kan worden als een tuchtmaatregel, maar een administratieve maatregel is, die kan toegepast worden omwille van het feit dat de persoon in kwestie zich niet meer in de wettelijke voorwaarden bevindt om de hoedanigheid van accountant en/of belastingconsulent te dragen ⁴⁶⁴.

Tegen een definitieve beslissing omtrent de weigering van het verlenen, of de intrekking van de hoedanigheid, kon onder de oude wet een procedure ingesteld worden bij de Raad van State. Een eerder ingeroepen exceptie, die voorhield dat niet de Raad van State, doch het Hof van Cassatie terzake bevoegd was, werd door de Raad van State afgewezen ⁴⁶⁵. In kortgeding kon voor de Raad van State de opschorting van de maatregelen gevraagd worden, in afwachting van een beslissing ten gronde ⁴⁶⁶. Geldt deze regeling nog onder de nieuwe wet?

De commissie van beroep wordt in de nieuwe wet opnieuw bevoegd gemaakt voor de beroepen tegen alle beslissingen, die de Raad van het Instituut uitspreekt op basis van art. 22 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen ⁴⁶⁷, terwijl art. 8 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten in algemene bewoordingen een voorziening in cassatie toelaat tegen "de" beslissingen van de commissie van beroep. Een samenlezing van beide artikelen zou doen vermoeden dat voortaan tegen de beslissing van het Instituut om de hoedanigheid van een accountant en/of belastingconsulent in te trekken, omdat deze niet langer voldoet aan de wettelijke voorwaarden, na beroep bij de commissie van beroep, een voorziening in cassatie zou moeten worden aangetekend, waarbij de algemeen schorsende werking van de voorziening in cassatie dan van toepassing zou zijn ⁴⁶⁸. De wetgever verwees echter in de parlementaire voorbereiding van art. 8 van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten (dat de bevoegdheid van het Hof van Cassatie bepaalt voor "de" voorzienin-

461] Voordien artikel 72 Hervormingswet.

462] Voordien artikel 76 Hervormingswet

463] Voordien art. 77 van de Hervormingswet.

464] GODEFROID, J., "La profession de l'expert comptable et son éthique", Rev. B. Compt., 1994, 21.

465] R.v.St. 31 maart 1992, Arr. R.v.St., 1992, nr. 39.134; R.v.St. 28 april 1992, Arr. R.v.St., 1992, nr. 39.248. In deze arresten werd uitdrukkelijk verwezen naar de Cassatiearresten van 8 Januari 1988 (Cass. 8 januari 1988, Arr.Cass., 1987-88, 579) en van 9 juni 1989 (Cass. 9 juni 1989, Arr.Cass., 1988-89, 1201) waarin benadrukt werd dat een voorziening in cassatie slechts mogelijk is in de specifieke gevallen, waarvoor de wet dit voorziet.

466] Art. 17-18 R.v.St., zie ook: infra.

467] Art.23 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen. Dit artikel neemt de inhoud van artikel 77 Hervormingswet over.

468] Art. 8 2° van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten

gen tegen de commissie van beroep), uitdrukkelijk naar de vroegere regeling, zodat wel degelijk aangenomen moet worden dat de nieuwe wet niets wijzigt aan de bevoegdheid van de Raad van State inzake voorzieningen tegen beslissingen van de commissie van beroep omtrent deze "administratieve" maatregelen. Het Hof van Cassatie besliste immers bij diverse gelegenheden ⁴⁶⁹ dat artikel 23 van de wet van 22 juli 1953 houdende de oprichting van een Instituut van Bedrijfsrevisoren ⁴⁷⁰, alleen beslissingen in tuchtzaken betreft. Van een uitbreiding van de mogelijkheden om een voorziening in cassatie in te stellen tegen de "administratieve" beslissingen van de commissie van beroep is dan ook geen sprake.

Een accountant of belastingconsulent die weggelaten werd, kan na verloop van vijf jaar na de definitieve beslissing dienaangaande, om zijn herinschrijving verzoeken ⁴⁷¹. Tegen een weigering tot herinschrijving kan opnieuw hoger beroep, en eventueel een voorziening in Cassatie worden ingesteld.

2. Kan de Raad van het I.A.B. zelf het verbod opleggen om bepaalde opdrachten uit te voeren?

Een probleem dat vroeger vaker aan de orde is geweest, is de vraag naar de mogelijkheid van de Raad van het Instituut om zelf een accountant in sommige omstandigheden het verbod op te leggen om bepaalde bijzondere opdrachten uit te voeren. Artikel 84 Hervormingswet bepaalde uitdrukkelijk dat het Instituut der Accountants de bevoegdheid had "toe te zien op de opleiding en te voorzien in de bestendige organisatie van een korps specialisten die bekwaam zijn de in artikel 78 bepaalde werkzaamheden uit te voeren met alle vereiste waarborgen inzake bekwaamheid, onafhankelijkheid en rechtschapenheid". Bovendien oefende het Instituut tevens toezicht uit op de behoorlijke uitvoering van de aan de leden toevertrouwde opdrachten.

De rechtspraak aanvaardt effectief dat de orden bevoegd zijn bepaalde "individuele" maatregelen te nemen, die geen tuchtstraf zijn, doch die tot doel hebben een overtreding van de regels van de plichtenleer te voorkomen of de overtreding te doen eindigen ⁴⁷². Op basis van het vaststellen van een gebrek aan beroepsbekwaamheid werd in bepaalde gevallen aan de betrokken accountant het verbod opgelegd om voor een bepaalde tijd bijzondere verslagen op te maken, dit niet alleen door de tuchtcommissie en de commissie van beroep, doch evenzeer door de Raad van het Instituut ⁴⁷³. Als basis hiervoor werd artikel 28 van het KB van 2 maart 1989 ⁴⁷⁴ aangehaald, dat in uitvoering van artikel 84 Hervormingswet bepaalde dat het Instituut er moest op toezien dat, vooreer een opdracht te aanvaarden, de leden beschikten over de bekwaamheid, vereist om deze opdracht goed uit te voeren. Door een beslissing van de Raad van State werd deze handelswijze van de Raad evenwel juridisch onhoudbaar gemaakt ⁴⁷⁵.

Art. 27 ev. van de wet 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen voorzien nu uitdrukkelijk dat de Raad zelf, in haar toezichtsfunctie omtrent de behoorlijke uitoefening van de functie van accountant en belastingconsulent, het lid kan verbieden bepaalde nieuwe opdrachten nog te aanvaarden of kan eisen dat het lid van bepaalde reeds aanvaarde opdrachten, afziet tot aan de aanmaningen van de raad gevolg is gegeven ⁴⁷⁶. Tegen deze beslissingen is beroep mogelijk bij de commissie van beroep ⁴⁷⁷. In de parlementaire voorbereiding van dit artikel heeft de wetgever er zich, merkwaardig genoeg, toe beperkt op te merken dat de bestaande regeling van art. 18 quater van de wet van 22 juli 1953 hernomen wordt. Dit is merkwaardig, precies omwille van het feit dat art. 18 quater van de wet van 22 juli 1953 houdende de oprichting van het Instituut der Bedrijfsrevisoren, net zoals trouwens het erop geïnspireerde art. 81 al.3 2° Hervormingswet, precies niet voorzagen dat de Raad zelf kon optreden, maar daarentegen slechts de mogelijkheid voorzag om de zaak voor te leggen aan de tuchtcommissie. Het lijkt mij evident dat, wanneer de Raad van het Instituut zelf effectief gebruik zal maken van de haar door art. 29 van de nieuwe wet verleende mogelijkheden, de ganse discussie omtrent de toelaatbaarheid van het opleggen van "individuele maatregelen" of van hun reikwijdte, weer aan de oppervlakte zal komen.

Deze discussie dient immers geplaast in de bredere vraag in welke mate individuele maatregelen, buiten de tuchtprocedure om, rechtstreeks de beroepsactiviteiten van een lid kunnen affecteren. In zijn reeds eerder aangehaald overzicht omschreef TILLEMANS ⁴⁷⁸

469] Cass. 8 januari 1988, Arr.Cass., 1987-88, 579; Cass. 9 juni 1989, Arr.Cass., 1988-89, 1201.

470] De mogelijkheid van een voorziening in cassatie tegen een beslissing van de commissie van beroep onder de oude regeling.

471] Art.22 van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen.

472] Cass. 13 oktober 1969, Arr. Cass., 1970, 156.

473] Zo onder meer een beslissing van de Raad van het IDAC dd. 8 november 1993, waarbij aan de accountant verbod werd opgelegd gedurende een periode van een jaar bijzondere opdrachten te aanvaarden. De accountant vroeg voor de Raad van State de nietigverklaring van deze maatregel- cfr. infra.

474] KB 2 maart 1989 tot vaststelling van het huis-houdelijk reglement van het Instituut der Accountants, B.S., 3 maart 1989.

475] Kort geding: R.v.St. 29 maart 1994, R.W.,1994-95, 549. Ten gronde: R.v.St. 27 september 1994, Arr. R.v.St., 1994, nr. 49.283.

476] Art; 29 van de Wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroep

477] Art. 7 al.1 2° van de wet van 22 april 1999 betreffende de beroepstucht voor accountants en belastingconsulenten.

zeer voorzichtig een aantal criteria die de Raad van het Instituut in elk geval in acht zou moeten nemen bij het uitspreken van een "individuele maatregel". Deze beperkingen kunnen als volgt samengevat worden :

- Door de individuele maatregelen, mogen aan de betrokkenen niet meer bijkomende lasten worden opgelegd dan nodig, om te voorkomen dat de individuele maatregel, ondanks de kwalificatie toch als een verkapte disciplinaire maatregel beschouwd wordt.
- Naar aanleiding van bestaande rechtspraak van het Hof van Cassatie aangaande de maatregelen opgelegd door de Raad van Orde der Architecten, kan daarnaast als voorwaarde worden gesteld dat deze maatregelen geen inbreuk mogen maken op de vrijheid van uitoefening van het beroep ⁴⁷⁹. Vooral de nadere bepaling van dit criterium kan in de praktijk nogal wat vragen doen rijzen.
- Tenslotte mag een individuele maatregel slechts dienen om een concrete deontologisch niet-toelaatbare situatie te voorkomen of te beëindigen, en niet om een einde te stellen aan mogelijke toestanden die deontologisch niet toelaatbaar (zouden) kunnen zijn.

Hoe dan ook weze eraan herinnerd dat de accountant en/of belastingconsulent over de mogelijkheid beschikt, om zich, wanneer hij het voorwerp is van een maatregel van het Instituut, die bevestigd zou worden door de commissie van beroep, zich tot de Raad van State te wenden ⁴⁸⁰. Bovendien herinnerde het arrest van de Raad van State van 29 maart 1994 ⁴⁸¹ aan de mogelijkheid om, in afwachting van een uitspraak ten gronde, de tenuitvoerlegging van de genomen maatregel door de Raad van State te laten opschorten, door een vordering in kortgeding in te stellen ⁴⁸². Wanneer de verzoeker inderdaad ernstige middelen aanvoert, die de vernietiging van de aangevochten beslissing kunnen verantwoorden, en wanneer de verzoeker een ernstig nadeel kan aantonen bij onmiddellijke tenuitvoerlegging van de aangevochten maatregel, kan de Raad van State, in afwachting van een uitspraak ten gronde, de tenuitvoerlegging van de genomen maatregel opschorten. Omtrent de vraag of tegen een dergelijke beslissing van de Raad, sinds de nieuwe wet van 22 april 1999 niet de voorziening bij het Hof van Cassatie, met de automatisch schorsende werking, zou openstaan, kan verwezen worden naar hetgeen hierboven werd aangehaald m.b.t. de rechtsmiddelen tegen de beslissing van de Raad van het Instituut aangaande de hoedanigheidsvereisten van de accountant en/of belastingconsulent.

V. DE AANSPRAKELIJKHEID EN DE MELDINGSPLICHT

Op 15 oktober 1998 werd de wet van 10 augustus 1998 tot wijziging van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad ⁴⁸³. Bij gebreke aan andersluidende bepaling is deze wet in werking getreden op 25 oktober 1998. Deze wet verandert op verregeande wijze het toepassingsgebied van de meldingsplicht bij vaststelling van fraude en wijzigt bijgevolg ook indringend de aansprakelijkheid van de nieuwe categorieën van meldingsplichtigen. Zowel de gerechtsdeurwaarder, de notaris en de bedrijfsrevisor als de externe accountant vallen voortaan onder de wet van 1993 ⁴⁸⁴. De Wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen ⁴⁸⁵ heeft de verplichtingen van deze beroeps categorieën ook opgelegd aan de (externe) belastingconsulenten, de erkende boekhouders en de boekhouders-fiscalisten ⁴⁸⁶⁻⁴⁸⁷. Deze laatste bepalingen zijn in werking getreden door de publicatie op 29 juni 1999 in het Belgisch Staatsblad van het uitvoeringsbesluit van 4 mei 1999 ⁴⁸⁸. In een artikel, verschenen in De Belgische Accountant van 1999 ⁴⁸⁹, heb ik gepoogd schematisch weer te geven welke de verplichtingen en verantwoordelijkheden zijn, die aan de accountant worden opgelegd en welke de gevolgen zijn voor zijn beroepsaansprakelijkheid. Deze bedenkingen gelden, sinds de nieuwe wet van 22 april 1999, integraal voor de belastingconsulent, aan wie precies dezelfde verplichtingen worden opgelegd. Tot slot van deze algemene bespreking wens ik dan ook nog te herinneren aan de aldaar geformuleerde opmerkingen mbt.:

- * De aard van de sanctie, voorzien door art. 22 van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld.

478] TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen, alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", De Belgische Accountant, 1994, 28.

479] Cass. 21 januari 1972, Arr. Cass., 1972, 729.

480] Als we ervan uitgaan dat het Hof van Cassatie slechts bevoegd is voor tuchtsancties sensu stricto. Cfr. supra.

481] Kort geding: R.v.St. 29 maart 1994, R.W., 1994-95, 549. Ten gronde: R.v.St. 29 september 1994, Arr. R.v.St., 1994, nr. 55.787.

482] Art. 17 en 18 W. R.v.St.

483] Het wetsontwerp tot wijziging van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financieel stelsel voor het witwassen van geld werd op 12 februari 1998 in de Kamer aangenomen. Dit wetsontwerp werd op 12 maart 1998 door de Senaat geëvoceerd en op 2 juli 1998 aangenomen, zonder dat amendementen werden doorgevoerd. De tekst werd op 10 augustus 1998 afgekondigd en op 15 oktober 1998 gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

484] Wet van 11 januari 1993 tot voorkomen van het gebruik van het financieel stelsel voor het witwassen van geld, B.S., 28 januari 1993, verder afgekort "de Wet van 11 januari 1993".

485] Wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige beroepen en fiscale beroepen, B.S., 11 mei 1999.

486] Art. 57 van deze wet breidt het toepassingsgebied van art. 2bis 4° van de wet van 11 januari 1993 in die zin gevoelig uit.

487] De beroepen van belastingconsulent en van boekhouder-fiscalist worden door de wet van 22 april 1999 voor het eerst wettelijk geregeld.

488] Het besluit bepaalt uitdrukkelijk de inwerkingtreding op datum van publicatie, zijnde 29 juni 1999.

489] DEVLOO, R., "De meldingsplicht bij fraude na de wet van 10 augustus 1998", De Belg. Acc., 1999, 27-41; zie ook: R.W., 1998-99, 1195-1206.

- * De gevolgen van de door de wetgever aan de accountant en belastingconsulent verstrekte immuniteit op strafrechtelijk, burgerrechtelijk en tuchtrechtelijk vlak, telkens wanneer hij aan de Cel voor Financiële Informatieverwerking aangifte doet te goeder trouw ⁴⁹⁰.
- * De zwijgplicht t.o.v. de cliënt, telkens wanneer men aan aangifte dient te doen of weet krijgt van een onderzoek lastens diezelfde cliënt.

490] Art. 20 van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld.

Het weze herhaald dat deze thematiek eveneens op grondige wijze het hogerbesproken schema doorkruist, reden waarom ik ter afsluiting uitdrukkelijk naar de bespreking van deze wetswijzigingen durf te verwijzen.

BIBLIOGRAFIE

- BECKMAN RA, H., "Persoonlijke aansprakelijkheid van de openbaar accountant", in *Aansprakelijkheid en draagplicht van bestuurders, commissarissen en accountants*, MAEIJER, J.M.M. (ed.), Kluwer, Deventer, 1991, 93p.
- BEKAERT, H., "Le criminel tient aussi le disciplinaire en état", *J.T.*, 1982, 473-479.
- BERNARD, P., "Het Beroepsgeheim: De visie van de magistraat", in *St. en Doc. B.C.N.A.R.*, 1991, afl. 1, 73-86.
- BOGAERT, W., "Het mandaat van de interne accountant en interne boekhouder in kort bestek", *T. Acc.*, 1994, afl.2, 9-14.
- BONBLED, O., "Les faillites et l'expert-comptable", *Rev. b. Compt.*, 1992, afl.1, 41-44.
- BONTE, J.P., "De accountant in fiscale materies", *HOR*, 1990, nr. 15, 47-59.
- BOSLY, H. en VANDERMEERSCH, D., "La Loi Belge du 30 juin 94", *Rev. Dr. Pén.*, 1995, 317.
- CHRISTIAENS, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant", IDAC, 1987, 36p.
- CHRISTIAENS, A., VANDELANOTTE, R. en VANDELANOTTE, K., "De beroepsverantwoordelijkheid van de beheerder, de commissaris en de accountant", *Fiscale Hogeschool*, 1978, 138p.
- CLAES, M., "La responsabilité civile et pénale des Experts Comptable et Commissaires de sociétés commerciales", *Rev. b. Compt.*, 1986, afl.1, 37-48.
- CLAES, M., "Le concept d'indépendance de l'expert comptable et ses applications pratiques", *Rev. b. Compt.*, 1987, afl.2, 19-24.
- CLAES, M., "Les obligations de contrôle de l'expert-comptable et du reviseur d'entreprises dans la vie économique des entreprises", *Rev. b. Compt.*, 1988, afl.3, 34-51.
- CLAES, M., "La profession d'expert-comptable: une profession d'avenir", *Rev. b. Compt.*, 1993, afl.1, 57-64.
- CLAEYS, I., "De nieuwe verjaringswet: Een inleidende verkenning", *R.W.*, 1998-99, 377-403.
- COLLE, Ph., "Eerste Commentaar bij het nieuwe artikel 2276ter B.W.", *R.W.*, 1990-91, 114-117.
- COLLEYE, J., "Evolution de la profession d'expert-comptable", *Rev. b. Compt.*, 1980, afl.1, 18-24.
- CORNELIS, L., "Beginselen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht", *Maklu*, Antwerpen, 1989, 744p.
- D'HAENENS, J., *Heling*, in *A.P.R.*, Gent, Story-Scientia, 1955, 54p.
- DALCQ, R.O., "Responsabilité quasi-délictuelle et normes techniques et professionnelles", in *Le droit des normes professionnelles et techniques*, Brussel, Bruylant, 1985, 514p.
- DEBERSAQUES, G., "Het gebruik van stukken uit een strafdossier ter motivering van een tucht- of een ordemaatregel: onwettig?", *T.B.P.*, 1993, 511-517.
- DECLERQ, R., "Beginselen van de strafrechtspleging", Kluwer, Anwerpen, 1999, 1160 p.
- DEMOT, F., "Fiscaal strafprocesrecht. Het charter van de belastingplichtige in de context van het fiscaal strafprocesrecht", Antwerpen, Kluwer, 1988, 292 p.
- DE NAUW, A., "De strafrechtelijke aspecten van de wet van 11 januari 1993 aan het financieel stelsel voor het witwassen van geld", *Om deze redenen. Liber Amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 127-143.
- DE NAUW, A., "De verschillende luiken van het wettelijk systeem tot bestaffing en tot voorkoming van het witwassen van gelden en de fiscale procedure", *Fiscaal Strafrecht en Strafprocesrecht*, Gent, Mys en Breesch, 1996, 219-246.
- DE PAGE, H. en DEKKERS, R., *Traité*, V, p.199, nr.189.
- DEPUYDT, P., "De aansprakelijkheid van advocaten en gerechtsdeurwaarders. Civiël-, proces- en verzekeringsrechtelijke aspecten", Antwerpen", Kluwer, 1983, 304 p.
- DE RIDDER, P.J., "De beperkte toetsing van het gelijkheidsbeginsel door het Arbitragehof", *R.W.*, 1990-91, 481-491.
- DERUYCK, F., "De rechtspersoon in het strafrecht", Gent, Mys en Breesch, 1996, nr. 32, 308 p.
- DEVLOO, R., "Diverse aspecten van de aansprakelijkheid van de Accountant", Diegem, Ced-Samson, 1995, 105 p.
- DEVLOO, R., "De meldingsplicht bij fraude na de wet van 10 augustus 1998", *R.W.*, 1998-99, 1195-1206 en *De Belgische Accountant*, 1999, 27-41.
- DEWILDE, K., "De rol van de accountant als adviseur bij KMO's", Leuven, K.U.L., 1993, 87 p.
- DIRIX, E. "Professionele aansprakelijkheid. Beschermingsconstructies", in *Professionele aansprakelijkheid en verzekering*, COUSY, H., (ed.), 1990, 28-40.
- DU FAUX, H., "De organieke vertegenwoordiging in het vennootschapsrecht", *Notarius deel 1* : 1989, 218-220; *deel 2* : 1990, 181-182.

- DUPLAT, J.L., "Les embuches de l'art. 60 des lois coordonnées sur les sociétés commerciales et la responsabilité accrue des professionnels de la comptabilité", *Rev. b. Compt.*, 1992, afl.1, 5-13.
- DUPLAT, J.L., "Het misdrijf van vennootschapsgoederen in het Belgische Strafwetboek", *De Belgische Accountant*, 1998, 29-42.
- DURSIN, E., "Faillissementsrecht in het licht van de nieuwe faillissementswet", Seminarie Interprofessionele vereniging voor advocaten, accountants en notarissen, 1997, 49 p.
- FORIERS, P.A. en VON KUEGELGEN, M., "La responsabilité civile des réviseurs et experts-comptables", *Rev. Dr. U.L.B.*, 1992, afl.2, 11-61.
- FRANCHIMONT, M., "Manuel de procédure pénale", Editions du jeune barreau de Liège, 1989, 1157 p.
- GEENS K. "Het vrije beroep", *Beroepsschrift K.U. LEUVEN*, 1986, 640 p.
- GEENS, K., "De reglementering van het vrij beroep", *T.P.R.*, 1988, 127-262.
- GEENS, K. en LAGA, H., "Vennootschappen. Overzicht van rechtspraak", *T.P.R.* 1993, 933-1197.
- GEUS, J., "Le respect des droits de la défense en matière disciplinaire: évolution récentes du contrôle exercé par le Conseil d'Etat", *Adm. Publ.*, 1989, 61-66.
- GODEFROID M., "La profession de l'expert comptable et son éthique", *Rev. b. Compt.*, 1994, 11-22.
- GYSEN, S., "De aansprakelijkheid van fiscale consulenten- verslag sectie 5", *R.W.*, 1987-88, 1537-1539.
- HANNEQUART, Y. en HENRY, P., "Les normes déontologiques et leurs caractères spécifiques", in *Le droit des normes professionnelles et techniques*, Brussel, Bruylant, 1985, 514 p.
- HAVERANS, C., "Het beroepsgeheim van de advocaat in het fiscale recht: geheimhouding en inkomstenbelasting", *Fiskofoon*, 1986, 90-110.
- HELLEMANS, S., "Het witwassen van geld en de beroepsbeoefenaar", *Handels, economisch en financieel recht*, STORME, M., (ed.), Gent, Mys en Breesch, 1995, 483-518.
- HENDRICKX, F., "De externe accountant en de fraude", *St. Acc. Bedr.*, 1981, afl.1, 3-23.
- HULPIAU, E., "Beroepsaansprakelijkheid, overzicht van rechtspraak", *Turnh. Rechtsl.*, 1987, 131-147.
- HUYBRECHTS, L., "Het monopolie van de externe accountant en de expertise in strafzaken", *R.W.*, 1991-92, 1396-1397.
- HUYBRECHTS, L., "De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant", B.A.B.-seminarie 20 november 1987, 26 p.
- JAKHIAN, E. en LAMBERT, P., "Les perquisitions dans les cabinets d'avocats" (Noot onder het arrest van het E.H.R.M. van 16 december 1992), *J.T.*, 1994, 66-68.
- JOSEPH, G., "De aansprakelijkheid van fiscale consulenten", *R.W.*, 1987-88, 1240-1258.
- KROCKAERT, R., "La loi du 29 juin 1993 sur les fusions- Scissions octroie à l'expert-comptable une nouvelle mission légale et ouvre la voie d'une unification de la profession", *Rev. b. Compt.*, 1993, afl.3, 1-34.
- KRUIHOF, R., "Verbintenissen", *T.P.R.*, 1994, 171-721.
- KRUIHOF, R., "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase", *R.C.J.B.*, 1991, 51-92.
- LAMBERT, P., "La Convention européenne des droits de l'homme et le droit disciplinaire", *J.T.*, 1988, 53-58.
- LAMBERT, P., "Règles et usages de la profession d'avocat du Barreau de Bruxelles", *Nemesis*, Brussel, 1988, 750 p.
- LAMBERT, P., "La Convention européenne des droits de l'homme, et les procédures disciplinaires au sein des professions libérales", *Rev. tr. dr. homme*, 1990, 35-44.
- LEMMENS, P., "Het einde van de betwisting rond de openbaarheid van tuchtzaken", *R.W.*, 1983-84, 86-87.
- LEMMENS, P., "Een nieuwe tuchtzaak voor het Europese Hof", *R.W.*, 1983-84, 119-120.
- LEMMENS, P. en D'HOOGE, D., "Recht van verdediging in tuchtzaken", Antwerpen, Kluwer, 1989, 56 p.
- LIEVENS, J., "Beroepsgeheim en zwijgplicht van de bedrijfsrevisor, de accountant en de belastingconsulent", *St. Acc. Bedr.*, 1991, afl.1, 19-20.
- LIMPENS J., "Responsabilité du Contractant envers le tiers du chef de la violation du contrat", *Rev. Dr. Int. Dr. Comp.*, 1954, special nummer.
- MAES, J.P. en VAN HULLE, K., "De hervorming van het bedrijfsrevisoraat en de organisatie van het accountant beroep", Antwerpen, Kluwer, 1985, 215 p.
- MALHERBE, J., "La profession d'expert-comptable et son organisation", *J.T.*, 1986, 225-233.
- MALLIEN, E. en P., "Het nieuw statuut van commissaris, bedrijfsrevisor en accountant", Antwerpen, Groep IT, 1985, 123 p.
- MONTAGNIE, Y., "Toepassing van het mededingingsrecht op vrije beroepen: de Orden onder vuur", *R.W.*, 1999-2000, 115-118.
- NELISSEN, J.M., "De gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant, Limburgse Vereniging van Accountants", studiedag 10 oktober 1992, 14 p.
- OLIVIER, H., "Normalisation en matière de comptabilité et de revision des comptes", in *Le droit des normes professionnelles et techniques*, Brussel, Bruylant, 1985, 514 p.
- PIROUX, W., " Twee recente beslissingen, die vragen oproepen", *De Belg. Acc.*, 1996, 2&3, 31-32.
- PICARD, E., *Pandectes, v° Avocat près la Cour d'Appel*, nrs. 494 ev.
- PIEDBOEUF, F., "De strafrechterlijke Procedure. Algemene Principes", in *Bedrijfsrevisor en het Strafrecht*, Brussel, I.B.R., 1991.
- RASSON-ROLAND, A., "Les procédures disciplinaires devant les ordres professionnels sont-elles soumises à l'article 6 par.1 de la convention de sauvegarde de droits de l'homme?", *Adm. Publ.*, 1983, 205-240
- RONSE, J., "Marginale Toetsing in het privaatrecht", *T.P.R.*, 1977, 207-222.
- STERCKX D., Premier commentaire sur l'article 2276bis du Code Civil, *J.T.*, 1985, 533-535.

- STORME, M., "De bewijslast in het Belgisch privaatrecht", Gent, Story-Scientia, 1962, 475 p.
- TIBERGHEN, A., "Inleiding tot het Belgisch fiscaal recht", Kluwer, Antwerpen, 1986, 544p.
- TILLEMANN, B., "De sanktie op het ontbreken van verslagen alsook op het onzorgvuldig of niet-tijdig opstellen van verslagen met betrekking tot de algemene vergadering", *De Belgische Accountant*, 1994, 21-35.
- TILLEMANN, B., "Misbruik van vennootschapsgoederen", Seminarie Interprofessionele vereniging voor advocaten accountants en notarissen, 1997, 51 p.
- TILLEMANN, B., "Het tuchtrecht van het IDAC: een overzicht van rechtspraak" in *Liber Amicorum Raymond Krockaert*, Idac (ed.), Lannoo, Tielt, 1998, 311-393.
- TIMP, J., "De feitelijke bestuurder in het vennootschapsrecht", *Jura Falc.*, 1995-96, 198.
- TOURNICOURT, R., "Strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de belastingconsulenten", in *Strafrechtelijke beteugeling van de belastingfraude. Referatenboek studieboek 12 december 1981*, MAECKELBERGH, W.(ed.), Centrum voor Fiscale Wetenschappen en Bedrijfsbeleid, E.H.S.A.L., 1982, 294 p.
- VANBESIEN, J., "Indiening van een bezwaarschrift inzake inkomstenbelastingen", Antwerpen, Kluwer, 1988, 189 p.
- VAN CROMBRUGGE, S., "Doorbraak van rechtspersoonlijkheid in het fiscaal recht", in *Actuele problemen van fiscaal recht*, X. (ed), 1989, 153-160.
- VANDENBERGHE, H., "De grondslag van de contractuele en extracontractuele aansprakelijkheid voor eigen daad", *T.P.R.*, 1984, 127-154.
- VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en HAMELINK, P., "Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", *T.P.R.*, 1980, 1139-1475.
- VAN DER MENSBRUGGHE, F., "Le secrèt professionnel de l'expert-comptable", *Rev. b. Compt.*, 1989, afl.1, 19-20.
- VANDERNOOT, P., "La faute et la sanction dans le droit disciplinaire de la fonction publique", *Rev. dr. U.L.B.*, 1991, afl.4, 57-78.
- VAN DE WOESTIJNE, M., "L'expert-comptable belge, conseiller légal des entreprises", *Rev. b. Compt.*, 1987, 24-26.
- VAN OEVELEN A., Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring en de vervaltermijnen in het Belgische Privaatrecht, *T.P.R.*, 1987, 1755-1836.
- VAN OEVELEN, A., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de belastingconsulent", *Fiskofoon*, 1987, 158-186.
- VAN OEVELEN, A., "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat", *R.W.*, 1989-90, 1426-1430.
- VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant", *T. Acc.*, 1990, 4, 3-12.
- VAN OEVELEN, A., "De burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de accountant- vervolger", *T. Acc.*, 1991, 1, 3-15.
- VAN OEVELEN, A., "De rol en de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de revisor", in *Handels- economisch en financieel recht*, X. (ed.), 1995, p. 233-284.
- VAN OMMESLAGHE, P., "La responsabilité des professionnels de la comptabilité et de la revision comptable", *Rev. b. Compt.*, 1981, afl.1, 1-16.
- VAN OMMESLAGHE, P., "Sancties bij contractuele wanprestaties", *T.P.R.*, 1984, 197-232.
- VAN OMMESLAGHE, P., "Développements récents de la responsabilité civile professionnelle en matière économique", *Rev. b. Compt.*, 1981, afl. 2, 3.
- VAN ORSHOVEN, P., "Fiscale administratieve sancties en het recht op behoorlijke rechtsbedeling na het arrest Östürk van het E.H.R.M.", *Fiskofoon*, 1984, 82-92.
- VAN ORSHOVEN, P., "Behoorlijk Rechtsbedeling bij Geschillen over Directe Rijksbelastingen", Antwerpen, Kluwer, 1987, 588 p.
- VAN ROOSBROEK, A., "Witwassen", Antwerpen, *E.T.L.* 1995, 299 p.
- VAN SWEEVELT, Th., "Civielrechtelijke aansprakelijkheid van de geneesheer", Brussel, Bruylant, 1997, 960 p.
- VERSTRAETEN, R., "Verjaringstermijnen en wetsvoorstel inzake af luisteren", *Jura Falconis*, 1993-94, 4, 586-601.
- VERSTRAETEN, R., "Witwassen na de wet van 7 april 1995: Kan het nog witter?", *R.W.*, 1995-96, 689-702.
- VIAENE, L., Huiszoeking en Beslag in strafzaken, in *A.P.R.*, Gent, Story-Scientia, 1962, 287 p.
- VLIETINCK, E., "Modelcontract voor accountants in de maak", *Balans*, 1989, afl. 177, 7-8.
- WATELET, P., "La responsabilité des avocats", in *Responsabilité professionnelle et assurance des risques professionnels*, STORRER, A.M. (ed.), Brussel, Larcier, 1975, 282 p.
- WIARDA, G.J., "De rechter tegenover vage rechtsnormen", *R.W.*, 1973-74, 177-190.
- WILMS, W., "Het recht op informatie in het verbintenissenrecht- Een grondslagenonderzoek", *R.W.*, 1980-81, 489-520.
- WYCKAERT, M., "Het vrij beroep uitgeoefend in het kader van een vennootschap : een stand van zaken", *Not. Fisc. M.*, 1988, deel 1 : 23-37, deel 2 : 33-40.
- WYCKAERT, M., "Oprichting en werking van de professionele vennootschap", in *De uitoefening van een vrij beroep in vennootschapsvorm*, FRANÇOIS G. (ed.), Acco, Leuven, 1987, 27-51.
- X., "Accountants en de strafsancie van art. 336 W.I.B.", *Balans*, 1989, ed.169, p.7-8.
- X., "Bedenkingen bij de vermeldingen op pagina V.K.T.1 bis van de jaarrekening", *IDAC-Info*, 1993, 19/2-4.
- X., "De aansprakelijkheid van de accountant en de commissaris-revisor", *Accountancy Thema's*, 1988, extra afl.3, 9-24.
- X., "De burgerlijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid van de externe accountant", *Inst. Acc.*, 1988, 2-14.
- X., "Déontologie professionnelle. Décisions rendues à l'institut des experts-comptables", *Rev. b. compt.*, 1992, afl.2, 45-50.
- X., "Het retentierecht", *IDAC-Info*, 1993, 12/3.
- X., "La responsabilité solidaire du conseiller fiscal à l'égard des fraudes de son client", *Fiskoloog*, 1981, afl.47, 6-7.
- X., "Mag Raad van Idac accountants verbieden bepaalde handelingen te stellen?", *Balans*, 1994, ed.278, p.1-2.